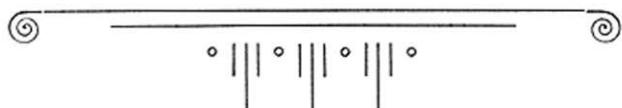

LJUBLJANSKI ZVON

Kazaška romanca.

V boj za silnega carja
jezdijo v dolu kazaki;
vranci hrskajo iskri,
pojejo čili junaki:

»V Ukrajini slobodni
Dnjeper buči in se peni . . .
Aj, uspavali nas so
v zibelni vali zeleni.

Tam tugujejo majke,
krasne se jokajo deve
in nas čakajo težko
jadne osamljene reve.

V boj na polje zeleno!
Carski ukaz tja nas zove.
Ah, že jutri . . Po nebu
smrt k nam orjaška že plove.

Ko bo vzhajalo solnce,
rožna vsa bode planjava,
in ko v morje zatone,
tožna vsa bode planjava . . .«

Pesem je v dalji zamrla . .
Meči le ostri rožljajo,
zlatotkane zastave
v zraku ponosno vihrajo.

C. Golar.

Noč.

Povest. Spisal Josip Kostanjevec.

Drugi del.

(Dalje.)

VI.

Robert Z. se je preselil s svojo družino k Zadelu. Oni dve sobici v drugem nadstropju, ona mala, čedna kuhinja in hodnik z razgledom na vrt, vse je imelo za Roberta nekaj domačega, nekaj prisrčnega, vse ga je veselilo in ga navdajalo s čutom zadovoljstva, da mu je bil ta novi dom najljubši vseh, kolikor jih je imel dozdej. Po svojih opravilih se je redno vračal v svoje stanovanje, kjer je pisal, čital ali pa pomagal ženi pri različnih malenkostih. In vse je šlo v redu kakor ura. Njegova bolezen je izginila sama ob sebi, njegovo lice je bilo vedro in njegovo srce lahko. Lahke so postale njegove noge, jasne njegove misli. Pozabljeno je bilo vse, kar je bilo črnega in omadeževanega v njegovem življenju, izginila je megla in zlato solnce se je prikazalo na obnebu.

Pod večer je Robert vedno zahajal k bolnemu Zadelu. Njiju razgovori so se često končavali v vzvišenih akordih, iz njih je zvenela struna, ki je blažila oba in ju povzdigala v jasnejše višave. In v te jasne višave sta hotela za sabo potegniti ves ostali svet, da bi tudi njega pozlatila zarja onih idealov, ki so navduševali njiju. Za sabo sta hotela videti pred vsem svojo najbližjo okolico, in malenkost se jima je videla, da bi zbrisala one črne madeže na dušah svojih bližnjih, saj so nastali samo slučajno, kakor nastanejo črne pege na gladki in rdeči jabolčni koži. Jabolko ni krivo, da so se začrtale vanj! . . .

Tako je poteklo nekoliko tednov.

Alfreda še ni bilo v tem času k Robertu. Prvič ko ga je bil Robert srečal na ulici, mu je hotel v denarju nekoliko povrniti to, kar je moral od njega prejemati v predzadnjih najžalostnejših časih svojega življenja. Toda Alfred ni hotel vzeti ničesar, češ, da ima za sedaj dovolj in da morda pridejo še hujši časi, ko bode potreboval

njegove podpore. Sploh je bil videti Alfred čemeren in sam s sabo skrajno nezadovoljen. Robert ga je torej pustil na ulici ter odšel. Od tedaj ga pa ni več videl. Bilo je, kakor bi bil izginil s sveta za vselej. Ne duha ne sluha ni bilo po njem.

In dasi si ni hotel Robert priznati, dasi je včasi pri taki nadležni misli energično stresel z glavo, vendar je le bila istina, da mu je bilo ljubo, ko ga ni več videval v svoji hiši in v bližini svoje žene. In ko se je vselej ob takih prilikah tudi spomnil Alfredovih posetov v svoji hiši, ga je vendar proti lastni volji nekaj pogrelo v prsih in za hipec mu je postalo hudo . . . hudo . . .

Metodi se morda še nikdar v življenju ni godilo tako dobro kakor sedaj. Toda videti je bilo, kakor bi ji bila ta izprememba na boljše sčasoma škodovala na njenem značaju. Vsaj Robert je bil prisiljen včasi sklepati, da se je na njej pokazalo nekoliko napuha, nekoliko prevzetnosti. Včasi pa si ni mogel razbistriti, kaj je krivo njeni sedanji redkobesednosti, njeni zlovoljnosti. In v takih hipih ga je vselej napadla nadležna misel, da morda pogreša Alfreda. In v ono zadovoljnost in blaženost, ki mu je sijala prve dni te lepe izpremembe, se mu je zopet počasi potočila grenka kaplja in razgovori z Zadelom niso bili zanj več to, kar so bili od začetka. Zopet je začel uvidevati propad, ki zija med ideali in golo vsakdanjostjo, med lepoto in umazanostjo . . .

* * *

Neko nedeljo proti večeru je vnovič zadela kap starega Zadela in izdihnil je še tisto noč. Popoldne se je čutil še prav dobrega in je bil izredno vesel. Razgovarjala sta se z Robertom domala ves popoldan. Robert si ni domišljjal nikakor, da bi utegnila nastati katastrofa že v kratkem. Ko se je pa poslavljajal okoli šeste ure od starca in je že stal pri izhodu, se je Zadel hipoma še enkrat obrnil proti njemu ter dejal nenadoma:

»Počakajte malo, da vas vidim še enkrat. Obrnite se proti oknu! Meni se zdi, kakor bi vas gledal zadnjič.«

Robert je storil, kar mu je velel starec. Obrnil se je proti oknu, a pri tem se je ozrl na bolnika. Ta je bil vpri vanj svoje oči ter strmel nekoliko trenutkov proti njemu. In tedaj je Robert videl in opazil, da so ga te oči sicer motrile; toda videlo se mu je, kakor bi se napejnale, da bi ga pogled dosegel, videlo se mu je, kakor bi sproti izgubljale svojo moč ter obsteklevale. In začutil je

v sebi neki strah in hkratu se mu je zdelo, kakor bi se napolnila soba z nevidnimi duhovi, ki si šepčejejo ter trepečeje po vzduhu.

»Stopite bliže in podajte mi še enkrat roko!« se je v tem hipu oglasil bolnik.

Ko je Robert stopil k postelji in natančneje videl bolnika, se je nemalo začudil, da je videl pred sabo ves drugačen obraz kakor pred nekoliko hipi. Raz ta obraz mu niso sijale nasproti več starikeve gube in okorele raze, temuč svetil se je v nekem nadnaravnem blišču, kakor bi ga bilo za hipec vnovič pozlatilo solnce davno minole pomladi njegovega življenja, njegove izgubljene mladosti. Nekaj svetega in častitljivega je bleščalo raz to visoko in belo čelo. A te obsteklele oči so napravljal čuden, srce pretresujoč kontrast k svoji okolici.

In Robert je starcu stisnil roko.

Takoj pa se je naglo obrnil ter dejal:

»Jaz hitim po zdravnika . . .«

V sobi je ostal bolnik sam. Njegove oči so se mehanski obračale proti durim, za katerimi je bil izginil Robert in ki je skozi nje v kratkem imela stopiti sovražnica in hkratu dobrotnica človeštva, žena, ogrnjena z dolgo, belo haljo, ugaslih oči in z nabrušeno koso . . .

Ko se je Robert kmalu potem vrnil z zdravnikom, je bil Zadel že mrtev. Nobenega ni bilo v zadnjem trenutku poleg njega, nobenega, ki bi mu bil potisnil v roko zadnjo tolažbo. In Roberta je neka nenadna moč vrgla na kolena pred posteljo in razjokal se je kakor dete. Njegove solze so močile starčevo uvelo desnico . . .

* * *

Roberta je smrt Zadelova pretresla tako, da ni utegnil razmišljati ničesar. Stari mož mu je stal vedno pred očmi, njegovi razgovori so se mu vsiljevali v spomin, njegovi zadnji trenotki so mu izžemali solze iz oči. V takih razmerah ni utegnil misliti nase in na svojce, niti na njih bodočnost.

Ko se je pa ta njegova odkrita žalost nekoliko oblažila, je zapazil, da je njegova žena Metoda nekam utihnila. Razpršila se je bila ona njena ošabnost, ki jo je bil zasledil v njej Robert, in povešala je glavo kakor ranjena ptica.

»Kaj ti je, Metoda?« jo je vprašal nekega dne.

»Ali ne čutiš, da smo zopet na ulici?« mu je odgovorila kratko ter delala dalje.

In skočil je kvišku. Preplašeno jo je pogledal, a takoj povetil pogled. Ha, na to niti mislil ni bil! Ozrl se je hipoma po sobi. Brr,

ti priljubljeni prostori, ki so mu tako prirasli k srcu, ti se napolnijo s tujimi obrazi, hiša, ki mu je tako gostoljubno dala zavetja ob najhujšem času, se odpre tujcem, ki že iztezajo po njej koprneče svoje roke. In po vrtu se bodo izprehajali ljudje, ki se bodo neumno smejali ter si meli škodoželjno umazane roke, da je starec vendarle izginil ter pustil iz pesti kost, ki je na njej viselo še toliko ukusnega mesa.

In on! On! In njegova družina! Zopet jih čakata blato in smrad, zopet se bode treba valjati po lužah, zopet bo treba posojati glavo bebcem in umirati, umirati počasne, grozne smrti.

Zmračilo se mu je pred očmi . . .

Tedaj je pa nekdo potrkal. Med vrati se je hipoma pokazal — Alfred.

Robert se je stresel, Metoda je povescila oči.

Alfred je čutil, da sta se ga ustrašila.

»Ali ne prihajam prav? — Ha, ha, seveda, zdaj, ko sta premožna dediča, zdaj vama pač ni mari beračal!«

In sedel je, ne da bi bil čakal dovoljenja.

»Da, ljubi moji, jaz sem dobro poučen, meni ne odide nič. No, pa me vrzita čez prag! . . . Toda ne, saj ne mislim tako hudo, saj vaju poznam, to je le šala!«

Alfred je blebetal dalje. Robert in Metoda sta molčala. A najprej se je razjasnil obraz Metodi, nato je začel verjeti tudi Robert.

Toda nekaj mu je šumelo vendar še vedno po glavi, in to je bila misel: »Čemu se je zopet pokazal Alfred?«

Drugi dan se je razglasila oporoka Zadelova in Robert je bil njegov glavni dedič. Zadelova kuharica je tudi dobila svoj delež.

Robert je bil torej preskrbljen in njegovi družini se ni bilo bati gladu . . .

VII.

Premoženje Zadelovo je bilo večje, nego je pričakoval ali mislil Robert. Lahko si je torej privoščil marsikatero udobnost, lahko se je oddahnil skrbi, ki so ga prej tlačile toliko časa in tako hudo. Da, skrb! Ako se je vgnezdila pri tebi, zavrta se ti v osrčje kakor črv v lubad, pije ti kri kakor pijavka, ki se je prilepila na tvoje prsi. Na vrtu cvete drevje, blesti se ti nasproti nežni jabolčni cvet, omamlja te lice rdeče breskve in priklanja se ti velikanski beli venec, ki ga nosi črešnja na svoji glavi. Prvi zeleni in sočni lističi se ti dobrikajo ter ti zdravijo in krepé oči, prva nežna travica

se ti ovija nog, spomladni vetrc veje rahlo okoli tvojih las ter ti boža lica. A ko pristopiš k cvetu, ko se skloniš nad list, da bi ga opazoval ter se veselil njegovih drobnih žilic in niti, njegove pestre barve, izpuhti iz njega — skrb in kolena se ti ušibé. Namesto mehkega zelenja se ovija tvojih nog — gola skrb, ki sili više in više, da ti zastre oči in da čutiš okolo lic ostro, neprijazno mrzlo sapo. Onemu, ki ga je obiskala skrb, ne cvete pomlad . . .

Kako vse drugačno je bilo zdaj življenje Robertovo! Kmalu je zahajal v najboljše hiše in tudi njegova hiša je postala torišče povabljenih gostov. Robert se je sicer iz začetka branil temu, njegov značaj se je upiral družabnosti, a pregovorila ga je Metoda, ki je začutila v sebi hkratu veselje do življenja, veselje do uživanja. Da, saj pa je bila tudi dražestna v svojih novih, ukusnih toaletah! Nihče bi ne bil spoznal v njenem nastopu prejšnje dekle. Vse na njej je bilo videti pristno, neponarejeno in sveže, je dihala mladost in vabilo k uživanju.

In Robert je postal ponosen na svojo ženo. Kamor je pogledal okoli svojih novih znancev, skoro povsod je videval le izžete, suhotne, semtertja celo brezzobe boljše polovice, ki so se lepotičile ter izkušale prislepariti svojim udom prožnost in gibčnost, svojim obrazom cvetice, ki so odcvetele že davno. In Robertu se je skoro gabilo, ko so ta preperela telesca venomer metala oči na svoje moške sosede, ko so se pri mizi njih lakti kakor slučajno dotikale rok prijateljev njih soprogov.

A Robert je v tej svoji sreči postal tudi bistroviden. Smejal se je svojim nekdanjim domišljijam, ki je hotel ž njimi osrečiti človeštva nižje sloje, uganil namero Albertovo, zakaj ga je privedel do takih idej, ter se otresel one mehкости, ki mu je bila prevzela vse bitje od mladih nog in ki je bila — kakor si je domišljjal — samo posledica vedne njegove odvisnosti od drugih, močnejših.

In prvič je resolutno nastopil proti Albertu. Nekega večera mu je za vselej pokazal vrata. Odšel mu je nekaj denarja, češ, da naj se čedno obleče in preživi, dokler si ne najde kake službe, ki naj se je potem tudi drži. Bilo je prvič, da sta menjala svoji ulogi. In Albert je začutil, da mu je Robert zrastel čez glavo. Jeza ga je popadla in hotel mu je denar zalučati v obraz. Toda v istem hipu se je premislil, sarkastno se nasmejal ter spravil bankovce v žep. Brez vsake besede je odšel, zaloputnivši vrata za sabo.

Metoda je bila med tem v sosednji sobi ter se ni prikazala k obema. A ko je začutila, da je Alfred odšel, ji je noga nehote za-

vila k oknu in morala je pogledati na ulico. V istem hipu je šel mimo Alfred. Bil je videti zamišljen in ni se ozrl nikamor. Metoda je gledala za njim. Ko se je bližal koncu ulice, je videla, kako mu je prišla nasproti mlada ženska, ki se je ustavila pred njim. A takoj nato se je obrnila, oklenila se njegove roke ter odšla ž njim dalje. Kmalu sta ji izginila izpred oči ter se izgubila za vogalom.

Metoda se je sklonila kvišku. Popravila si je kodre, ki so ji bili zašli na čelo, in njen obraz se je potemnil. Stisnila je desnico v pest ter kakor izmučena sedla na bližnji stol.

Takoj nato je vstopil Robert. Metoda je vstala mirno ter dejala malomarno:

»Ali si ga odpravil?«

»Da«.

»Prav tako!«

* * *

Metoda je sedela neki večer sama na vrtu sredi jasminovega grmovja. Robert je bil odšel k nekemu prijatelju in ni ga še pričakovala. Njej pa se ni ljubilo nikamor. Neka nenavadna otožnost se je je bila polastila in hotela je biti sama.

Bilo je proti koncu poletja in večeri so bili že hladni.

Na vrtu so bujno cvetle georgine in dalije, razsipala je svoje seme reseda in duhtele so dolge vrste raznobojnih klinčkov. Vzduh je bil čist in miren in v tem tihem kotičku se je dalo tako lepo sanjati.

In Metoda je sanjala.

Podoba za podobo je vstajala v njeni duši, ta temna in žalostna, ona jasna in svetla. In postajalo je v njeni notranjosti otožno in mehko. In spomnila se je tudi Alfreda. Stresla je z glavo, da bi se iznebila te misli, ki jo je vedno huje mučila. A nič ni pomagalo. Morala je misliti nanj, iz začetka z gnusom in gnevom, posebno ko se je spomnila onega večera, ko je videla, kako se ga je oklenila tuja ženska. Da, strla bi bila oba, ako bi bila tačas zraven! Ta ničvrednež, ki ji je bil vzal vse, ki jo je imel toliko časa v popolni oblasti, on se je drznil obesiti se na drugo žensko pred njenimi očmi! Toda, ali ni ona sama kriva vsega? Zakaj ga je slušala! Zakaj ga je pa tudi zadnjič dovolila odpoditi iz hiše? Ako prav premisli, kaj ji je storil hudega? Saj je vendar njegova zasluga, da je postala Robertova, da je sedaj ugledna gospa. In kako je znal govoriti, kako goreči so bili njegovi objemi, kako vroči njegovi poljubi! Br, to je nezvestoba, Metoda! Ne misli več nanj, prepusti ga zasluženi

osamelosti! Toda, . . . toda . . . ne, tako ni znal ljubiti nikdar njen mož, tako je znal ljubiti samo on, Alfred . . .

Njena duša je vzklopela, zakoprnela je z vso silo po njem. Da, vstala bi in šla bi ga iskat ter ga prosila, naj se vrne k njej, ki ga pričakuje tako težko.

In nič bi se ne menila, kaj poreče njen mož. Da, pred njim bi si upala okleniti se onega okoli vratu!

Zakaj se ne zgane zdajle ono-le grmovje, zakaj ne zahrešči za njim njegova stopinja, stopinja, ki ji je bila nekdam tako dobro znana, da jo je njeno uho razločevalo celo tedaj, ko se je bližala skoro neslišno in oprezno v temni noči proti njeni sobici? Zakaj se ne prikaže njegova kodrasta glava tam-le izza vejevja?

Toda ne, ne, prav je, da ne pride . . . saj je nezvest . . . stopila bi mu nasproti, pogledala bi ga zaničljivo in prezirljivo ter zaklicala mu v obraz: Hinavec, česa iščeš tod? Poberi se! — Ne, nikdar več se ne vrnejo časi, ki so bili; ostani v svoji temi, ne ndleguj me več s svojo žalostno prikaznijo! Da, tam ostani!

Metodi so se drevile misli naglo in nemirno iz ene skrajnosti v drugo. Njeno lice je pordelo in roka ji je drhtela. Prevladovali so jo najnasprotnejši občutki in ni se jih mogla otresti. To, kar jo je v tem hipu mikalo, se ji je v prihodnjem trenutku gabilo; sama si ni bila v svesti, kaj je prav, kaj ni.

Stopila je na pot ter hodila nekoliko časa gori in doli. Ustnice je imela trdo stisnjene; videti je bilo, kak prevrat je nastal v njeni duši.

»Da, tam ostani in ne sili se med mene in mojega moža«, je vzkliknila polglasno ter se oddahnila, kakor bi se ji bil od prsi odvalil težek kamen.

»Tam ostani!« . . .

* * *

Pozno po noči je že bilo. V hiši je bilo že vse pospalo, samo Metoda je še čula. Neka zla slutnja jo je mučila, ji je bila legla na dušo. Nekoliko časa je ležala oblečena na postelji, nato je vstala ter hodila po spalnici gori in doli. Semtertja je stopila k oknu ter zrla navzdol na temno ulico, ki jo je tožno razsvetljevalo nekoliko brlečih svetiljk. Prisluskala je ter motrila vsako stopinjo, ki se je bližala. Toda zaman. Robertovih stopinj še ni bilo čuti. Bilo je prvič, da se je v tem času zapoznel tako dolgo, da bi ne bil prej povedal njej.

Noč je bila temna. Na zahodu so se kopičili črni oblaki, ki so segali vedno više in više, dokler niso prepregli vsega obzorja. Le semtertja se je pretrgal oblak in iz presledka je za hipec zažarela bleda zvezda ter takoj izginila. V oddaljenih ulicah je včasi zaropotal voz, zahreščal ključ v vratih, odmevala človeška stopinja. Nad strehami so se v nejasnih konturah črtali dimniki, a v daljavi za hišami so se razločevale luči na kolodvoru, čulo se je v presledkih premikanje železniških voz ter rezki žvižgi lokomotiv.

Metoda se je naslonila na okno. In kakor danes popoldne, tako je šlo tudi sedaj vse prošlo življenje preko njenih dušnih oči. In to življenje je bilo podobno nocojšnji noči. Noč je bila temna, oblačna, in kadar je zasijala skozi oblak svetla zvezda, zgodilo se je to samo za trenotek, za hipec, in že je izginila. In noč je bila še temnejša. V zadnjem času se je pač zjasnilo, na njenega življenja horizontu blešče zvezde, toda njih svit je moten in nestalen in kdo ve, ali že ne vstaja izza gore oblak, črnejši in temnejši, nego so bili vsi dosedanji, kdo ve, ali ne zagrne ta oblak v kratkem zopet onih pičlih zvezd in ne zatemni njenega življenja še huje, še strašneje. Neki strah pred bodočnostjo leži v vseh njenih udih, se je polastil njene notranjosti posebno danes in nocoj. Metoda je čutila zlasti v tem trenotku, da je veliko zakrivila sama, videla je pege, ki so temnele na njeni duši, in teh peg jo je bilo strah. Kolikrat je izkušala, da bi te madeže zabrisala, da bi jih očistila v ljubezni do svojega moža in otroka, a bila je preslaba nasproti sebi in padala je vnovič in vnovič. Kdo ve, kaj bode v prihodnje?

Njene misli so splule tja v borno kočjo k očetu in sestrama. Da, k očetu! Odkar se je poslovila od doma, ni vedela nič več o njih. Ko se ji je godilo slabo, ni hotela pisati, sedaj, ko je bilo zanjo boljše, je docela pozabila na svojce. Ali bi jih poklicala k sebi? Čudno, da Robert o tem nič ne omeni! Ne, ostanejo naj tam, kjer so, tukaj bi se utegnili počutiti utesnjene. Pomagala jim bode z denarjem. A da ne pozabi, hoče jim pisati takoj nocoj, saj je noč tako dolga in na njene oči noče spanec.

Prižgala je luč ter poiskala papirja in črnila. In zapisala je očetu dolgo, dolgo pismo in ga prosila oproščenja, da ni že prej poročala o svojem stanju. A zraven je takoj napisala poštno nakaznico, glasečo se na znaten znesek . . .

Pristopila je k Svitoslavčkovi posteljici. Sklonila se je čezenj, ki je dihal rahlo in enakomerno ter prisluškala. Njegovi kodri so

bili vlažni, kakor bi bili potni, in pod prsti so se čutili mastni. Poljubila ga je na čelce in zopet pristopila k oknu.

Toda Roberta še ni bilo slišati. Na ulici je bilo še temneje in tišje nego prej. In vlažen vzduh je vel skozi okno. Zapihal je ostrejši veter in nekoliko deževnih kapelj ji je priletelo v obraz in na lasce. To ji je delo dobro. Sklonila je glavo in semtertja je zopet padla kaplja nanjo in razhlapela je, kakor bi bila padla na vroče železo. To jo je hladilo, njene oči so se sčasoma utrudile, polagoma so zlezle skupaj, glava se ji je naslonila na lakti in tako je stoječ ob oknu zadremala. Okoli njenih kodrov se je lovil veter, a dež je začel padati zdržema . . .

Ko se je Metoda zbudila, je bila docela premočena. Mokra je bila njena polt na vratu, mokra njena obleka in mokra blazina na oknu. V začetku se ni zavedela, kje da je. Začudena je potipala svojo mokro obleko ter se ozrla po sobi. Luč na mizi je še gorela, zraven je ležalo končano pismo in napisana nakaznica, ki je po njej lazila velika črna muha. Njeno oko je obviselo na papirju ter nekoliko časa strmelo v drobne, temne črke. In jasno ji je bilo, kaj se je nocoj godilo ž njo.

Tedaj je udarila v bližnjem zvoniku ura tri. Metoda se je zdrznila. Ves čas ni mislila na uro, a zdaj se je ustrašila, ko je čula, da nastopa jutro, a Roberta le še ni bilo od nikoder.

V njeni glavi je bilo pusto, ob sencih so ji žile nemirno utripale. Zunaj pa je pljuskal dež enakomerno kakor v taktu . . .

Toda, čuj stopinje!

Stopila je zopet k oknu. Da, stopinje se bližajo, a to ni samo eden, to sta dva, ki hodita po ulici.

Metoda je napela ušesa . . . A kmalu se je obrnila od okna ter kakor preplašena zrla v luč. Njeno lice je bilo blede, njene ustnice so podrhtevale.

»Torej zopet . . .«

Te besede so ji polglasno ušle in onemogla je sedla na divan.

Spodaj pa so se stopinje bližale in prihajaja sta se razgovarjala glasno. Spoznati je bilo, da sta razburjena, morda tudi vinjena . . .

V vratih je zahreščal ključ.

Robert je ležal kmalu potem na postelji, ki se je bil zvrnil nanjo napol oblečen. Bil je bled in zmršenih las. Obrnil se je v steno ter smrčal.

Metoda pa je slonela ob mizi. Glavo je imela naslonjeno in zakrito v dlani in telo se ji je semtertja nehote krčevito streslo. V grlu jo je nekaj stiskalo in dušilo in čuti je bilo, kakor bi se ji zahlipalo večkrat.

Luč je brlela nemirno, kakor bi ji manjkalo olja, semtertja se je v njo zaletavala večča in skoro slišno prhutala s svojimi sivimi krilci. Skozi še vedno odprto okno je pa že silil jutranji somrak . .

Metoda se je zravnila kvišku. Ozrla se je na posteljo, kjer je spal mož, nato je vzela svetiljko ter oprezno, po prstih stopala iz sobe.

Na hodniku se je ustavila pri vratih na levo ter rahlo potrkala. Ta so se odprla takoj.

»Vedel sem, da prideš, zato sem čakal,« je dejal moški glas.

Metoda se je vnovič stresla, noga ji je za hipec zastala na pragu. Bilo je videti, kakor bi nekoliko razmišljala. A takoj nato je odločno prekoračila prag ter stopila v sobo.

Svetiljka je razsvetila temni prostor. Njeni žarki so padli na obraz — Alfredu.

Stal je pred njo v sami spodnji obleki, slok in izhujšan po celem telesu. Njegovo oko se je pa svetilo kakor oglje in na ustnah mu je krožil satansko zloben nasmeh. In v vsej svoji medlosti in izpitosti je vendarle imel še nekaj na sebi, kar je privlačevalo. Kar se mu je bližalo, je moralo pasti v njegovo območje. Bil je magnet, ki je potegnil nase vsakega.

»Prišla sem, da poizvem, kaj se je godilo nocoj,« je dejala Metoda ter se ustavila pred njim. »Prej nisem hotela izpraševati, a zdi se mi, da nastopajo zame zopet hudi časi!«

»Le počasi, ljubica! Čuj, najprej nekoliko sedi. Tako se bolje in laže govori. Takoj izveš vse!«

»Ne, stoječ hočem izvedeti! Govori!«

»No, no, le ne tako trda! Samo za trenotek sedi! Čemu je pa divan ob steni?«

In ne da bi čakal odgovora, jo je prijel za roko ter potegnil za seboj na divan.

Kakor otrok se je dala odvesti.

»Torej, zdaj poslušaj,« je dejal Alfred. »Glej, Robert je nocoj igral. Slučajno sva se sešla. Ko sem vstopil, je bil že izgubil pre-

cejšnje vsoto. Svetoval sem mu, naj neha igrati. Saj veš, tako mi je velevala prijateljska dolžnost! — Toda, nikakor ni hotel slušati. Vsota za vsoto je šla v žepe drugih, najnevarnejših pustolovcev. A zraven je pil. Nazadnje sem ga s silo odtrgal od mize in nastopil ž njim pot proti domu. Po poti, ko je prišel na svež zrak, se je zavedel in mi dal prav. Pravil mi je, kako so ga zapeljali, kako se je iz začetka branil, a nazadnje se vendar vdal. In prišel je do spoznanja, da sem vendar še jaz njegov najboljši prijatelj. Ko sva se bližala njegovemu domu, me je povabil, naj prenočim pri njem, ker imam do svojega stanovanja še predolgo pot. In tako, vidiš, ljubica, sem tukaj!»

Metoda se je zamislila. Čutila je, da je njeno življenje zopet dospelo v drug stadij. Sicer še ni bilo nič tako groznega, ako je mož igral enkrat, ali nekaj ji je pravilo, da to ni zadnjič.

Molče je vstala ter vzela luč, da bi odšla. V glavi je čutila bolečino in noge so se ji tresle razburjenosti.

V tem hipu pa je zaslišala za seboj polglasen sarkastičen smehljaj. Alfredova roka se je iztegnila po svetiljki in v tem hipu je ugasnila. Skoro nato se je ovila ista roka njenega telesa.

Metoda se je hotela iztrgati, toda njena moč je bila pri koncu. Onemogla se je zgrudila Alfredu v naročje.

* * *

Zunaj se je bilo zjasnilo in jutranja zarja se je že dvigala nad gorami, ko je Metoda odprla vrata, da bi odšla v svojo spalnico.

Ko pa je stopila čez prag, je njena noga zadela na nekaj mehkega.

Na tleh pred vrati je ležal — njen soprog in stiskal v pesti vročo svojo glavo. Njegove oči so se vsesale v njen obraz in gledale stekleno in obupno. Bile so globoko vdrte in krvavo obrobene . . .

V tem hipu je solnce posijalo skozi okno . . .

(Dalje prihodnjič.)

Jaroslav Vrchlický.

Za »Ljubljanski Zvon« napisal Jan Voborník (Litomyšl).

(Konec.)

Vrchlický goji v svojih pesniških umotvorih tudi druge oblike plemenite ljubezni, recimo, rodbinsko, očetovsko, prijateljsko ljubezen, osobito pa ljubezen do domovine.

Svojo domovino in njeno kulturno nalogo je našel pri proučevanju svetovne zgodovine kot člen neskončne verige, kot odlomek velike ljudske epopeje. Toda v celoti se ne peča preveč s historizmom, kajti več mu je do spasa v prihodnosti. Tu kaže reformatorske težnje (»Hlasy v poušti« = Glasovi v puščavi 1890). »Domovina je v sponah, a pustimo krivde prednikov pri miru! Ne moremo biti ne njihovi sodniki, ne maščevalci, ker nismo za to dovolj močni in dobri. Doslej smo si še vse premalo bratje med seboj, trgamo sebi čast, mučimo se z medsebojnim sovraštvom. Le skupna ljubezen nas ojači in osvobodi iz spon samoljubnosti, vsled katere trpi prospeh celokupnosti. »Ne bojmo se, da poginemo«, kliče. »Izraela so uničevali po več vekov in ni poginil, torej tudi nam ni treba poginiti, dasiravno smo tudi majhen narod. Samo delajmo in ne vdajmo se!« Pesnik čuti, da to njegovo klicanje ni nič drugega kakor glas v puščavi, a vendar ne more molčati. Kar je občutil, mora izraziti, četudi v politični pesmi. Kadar izraža pristno človeško hrepenenje, je taka pesem sveta, samo strankarski spori jo napravljajo grdo, zato se jih ogiblje. Edino v slovstvenem življenju, ko v njem naleti na zoprne in neljube ideje, nahaja nagibe za uporabo poezije tudi za tendenčne smotre.

Zdaj pa je možno vprašati, kakšen je vobče Vrchlickega nazor o svetu, kako se vede do glavnih kulturnih tokov in do njih reprezentantov, tujih in domačih?

Modernost Vrchlickega se odlikuje pred vsem po svojem historičnem smatrališču, s katerega gleda na svet in razvoj človeštva. Isto smatrališče je zavzela Hegelova filozofija, Darwinovo naravoslovje, Taine-ova znanstvena kritika in Hugova poezija. Vrchlický se po pravici pri tem oprijema dveh poglobitnih vprašanj: vere in filozofije. Verske oblike so pri Vrchlickem vse tri: priznava najpoprej prirodno verstvo, časti zemljo in solnce, govori o življenju in smrti, o strahu in upanju, o mitih in idealu lepote. Poleg tega pa priznava tudi etično vero, ker išče ne le izpopolnitve ljudstva, temuč tudi

dobrote sploh, in sicer s sočutjem in ljubeznijo. Poslednjič vpoštevata tudi racionalizem, ideal resnice.

Pri novodobnih filozofskih nazorih se opazuje spor med idealizmom in realizmom, med renesančnim in reformacijskim tokom. Vrchlický obravnava vse to jako individualno. Pred vsem pač piše v renesančnem duhu; ima prirodni nazor, proslavlja zdravje, lepoto, veselje, moč, ljubezen; ljubi barve, polnost oblik, naravnost, bleisk, sijaj, strast, bajeslovje, erotizem. Vse to je bilo v antiki, zato jo ljubi kakor Nietzsche; ljubi tudi individualizem, katerega je pridružila renesanca k antiki. Vrchlický neguje jako rad, osobito s početka, kult velikih individualnosti, fizičnega heroizma in titanizma. Za vsako dobo človeške zgodovine je ustvaril take vzore moči, kakor so na pr.: Sandalfon, Bar-Kochba, Hippodamija, Julian Apostat, Hilarion, Prokop, Don Juan, Drahomira in žene v Twardowskem, razni Heraldi, Hakoni in Cid. Vendar pa ne pripisuje toliko pravice in moči razumu, da bi ga dosledno privedel h gospostvaželjni moralni nasilstva. Tukaj je preveč romantik, pesnik in čuvstven človek, preveč kristijan in Slovan. Sočutja se drži zvesto; k njemu je došel po mučni poti življenja in svojih »Odlomkov epopeje«. Zato opušča tu Nietzschejevo renesanco in pristopa k Tolstemu. Toda Tolstoj zametava umetnost in lepoto iz svojega kraljestva dobrote.

Vrchlický združuje renesančni ideal lepote z reformacijskim idealom resnice in dobrote. Zeyer je združil isti ideal lepote z gotično lepoto in z evangelizmom sočutnega Krista. Svatopluk Čech smatra za najvišje reformacijski ideal resnice kot pot k dobremu in lepoto kot neizogibno potrebno obliko obeh. Vsi trije pa pospešujejo težnjo za novo kulturno sintezo, zgraditev novega ideala.

Čuvstvena moč Vrchlickega delovanja je popolnoma primerna širini in globini misli; po bogastvu in raznolikosti pa jo nadkriljuje, kajti Vrchlickega delo, dasi obiluje z refleksijami, je tudi izraz umetniškega, občutljivega in čuvstvenega življenja. Pesnik narave, polne barv, vesele in mehko-tople, narave pokrajinske, družljive, prilagodne, darežljive in dobre, narave spomladanske in poletne, polne ustvarjajoče slasti, razkošja in ljubezni, ptičjega žvrgolenja in ljubezenskega hrepenenja, pesnik škrjančevih pesmi, balad, žuborečih gozdnih studenčkov, mitično-alegorijskih romanc in basni, eklog sreče in slehernega blaženstva, kar ga nam ponuja življenje, je Vrchlický najizvrstnejši tvoritelj okrepčujočih, veselih, sploh svežih razpoloženj. Navdušenje, veselje, zamaknjenje, hvalospjev zahvale za življenje, za užitek lepote sveta, to so jako dragoceni darovi

absolutne lirike, za katere se Vrchlickemu neprestano zahvaljuje duša utrujenega stoletja. K radostnemu ptičjemu gostolenju pridružuje rad prazniško odmevanje zvonov, od roženic, piščali in ukanja dud (dipel) prehaja k žalostinkam šepetajočega gozda. Oglasi se zvok orgel in odmeva skozi celo dolgo epopejo, skozi vse himne vekov in skozi legende, navdušuje vsled veličastva idej, krasote slik, kompozicije, zgovornosti in sloga. Tragika, močna osobito vsled čuta osupnjenja in pobitosti, ima pri Vrchlickem antičen značaj. Maščevanje nezane krivice, izbruh slepe strasti in groza kazni, to so njegovi viri. Zato ima tudi rad antične snovi («Hippodamie», »Smrt Odysea»). Grozo tudi pozna in jo zna zbujati, toda ne nahaja v njej posebnega dopadajenja. Nepozabne posledice zapuščajo v našem razpoloženju pesmi, ki izražajo tiho, resignirano, globoko zamišljeno žalost vsled nesrečnega izida in ločitve («Hymnus Persefoně»), ali ki izražajo tarnanje ljubezni in prevarjenih iluzij. Kes, ganljivost, notranji jok duše, ihtenje razžaljenega sočutja; drugod zopet srd in energičen izbruh bojevitega duha, najčese pa mir in preudarek, to so občutki, katere zaznava čitatelj s pesnikom v razmerju k njegovim osebnim bolestim. Značilen je pri Vrchlickem humor, ki je jako različen: komično-drastičen («Kráľ a ptáčník» = Kralj in ptičar), fino situacijski («Noč na Karlštejně» = Noč na Karlštajnu, »Rabínská moudrosť» = Rabinska modrost), naivno-poetičen («Legenda o sv. Zítě»), filozofski, svetobolen in sočuvstvujoč («Legenda o sv. Prokopu» in dr.).

Vrchlickemu ni nič tuje, neznano, kar je človeško. On prehodi vso lestvico razpoloženj in čutov, od preprostega čutnega veselja živega kolorita do vznesenosti človeške volje, od ditiramba spomladne ljubezni do nenije, od solnčne himne do podzemeljske groze, od dobrote božje ljubezni («Stín» = Senca) do zločina (v dramah in baladah).

Iz enako neskončnih snovi in izvirov narašča neskončno morje razburkanih čuvstev. Narava majhna, drobna, s čutili umevana, pa tudi velikanska, komaj slutena, ljudstvo in človek, vera in veda, glasba, ples, slikarstvo, poezija, vsa umetnost, ves mučni napor vsakdanjega življenja, duh in svet, življenje in smrt, hrup in semenjski vrišč kakor nočna samota: iz vsega tega zajema Vrchlický. In vse zadobi pri njem svojo lastno obliko. In vse te snovi obdeluje s pristno umetniško spretnostjo, z umetniškim okusom. O njem bi se lahko reklo isto, kar je napisal Bělinský o Puškinu: »To je umetnik in sicer ves umetnik: oborožen z vsemi čari in milinami poezije, za

njo je izključno poklican, vse ga navdušuje, kar je krasno, vse ljubi, zato pa je tudi do vsega prizanesljiv. Odtod izvirajo vse njegove vrline in napake.

O tem bi bilo možno prav obširno razpravljati, kadar govorimo o njegovi pesniški obliki. Ta je tako bogata in neskončno raznolika kakor njegove snovi. Od priproste pesmice do dramske lirike »Sibyll« ter do neštivilne vrste slavospevov, ód, antiških, srednjeveških, orijentalških, laških, španskih in francoskih oblik in kitic. Zlasti pa umetniške kompozicije sestin in tercín, sonetov in gazel radi svoje neprisiljenosti vzlic velikanskim oviram rime in notranjega sklada misli nas navdajajo z nehlinjenim občudovanjem. (»Čarovná zahrada« = Čarovni vrt, »Zlatý prach«, »Sonety samotáře« = Soneti samotarja in dr.). Pokazati hočemo samo na nekatere stvari, pred vsem pa na »Zlomky epopeje«. Zakaj »zlomky« (odlomki), zakaj pa ne cele epopeje, kakor je o tem prvotno sanjaril? Ker se je to upiralo njegovemu umetniškemu značaju. In ravno v tem se nam kaže, v čem je Vrchlický z Hugom neenak. Hugo se je zatekel k liriki, Vrchlický pa ni videl v liriki prave oblike za vsebino zgodovine, ki je življenje naroda samega, nikakor pa ne refleksija o njem. Drugi vzrok odpora je bila ogromnost, tretji mržnja do programnosti. (Glej uvod k Nerudovim pesmim.)

Izmed dramatičnih del se prav posebno odlikuje trilogija »Hippodamie«. Strog umetniški značaj se kaže v zunanji oblični opremi. Vrchlický je sicer tudi v nevezani besedi napisal nekoliko povestic (»Povídky ironické a sentimentální« = Ironične in sentimentalne povesti, »Barevné střepy« = Barvaste črepinje in dr.) in ni istina, da v prozi več ni napisal zategadelj, ker se v njej ni čutil doma, kakor bi ne imel za njo dovolj nadarjenosti; ali njegovemu umetniškemu značaju se gnusi vse, kar je udobno in in lahko, kar ne izziva k najtežavnejši borbi. Zato se posebno rad peča z umetnimi kiticami, s težavno rimo in težavnimi prevodi. A vendar ne ljubi temnega sloga in neumevnih metafor. Ljubi alegorijo, toda jasno; preveč težkega, modernega simbolizma ne smatra za potrebno reč. Zato ima rad velezgovornost navdušenja, kratko pa natančno govorjenje življenske modrosti, epigramatičnost sentencij in iskrenost umetniško združenih kitic.

Ima vse tri strani umetniškega značaja: močno občutljivost in globoki čut; ravnotežje in živahnost misli, ki ne pripušča privilegirane vlade gotovih čutov, prožnost in vsestranost, neposrednost in

neprisiljenost čutov, katere zadušuje samo včasi, iz osebnih nagibov in s premislekom. Ima razsodnost učenjaka, čut deteta, domišljavost basnopisca, strast in voljo močnega moža. Temperament koleričen: hitro se vname, a ne zgori, dokler ne doseže svojega.

Vprašanje o njegovi izvornosti je v tesni zvezi ž njegovim životopisom. Rodil se je 16. februarja 1853. l. v Lounah iz trgovske rodbine. Bil je nežnega in bolehavega telesa kakor Shelley in Leopardi. Zato so ga zgodaj dali od hiše v vzgojo stricu župniku in njegovi materi, pesnikovi babici. Ondi se je seznanil s češkim predmarčnim slovstvom, z življenjem svetnikov in z vsebino sv. pisma iz babičinega pripovedovanja. Kakor je na Zeyerja vplivala v njegovi mladosti češka pestunja, na Čecha oče, tako na Vrchlickega njegova stara mati. Babičine legende, stričeve knjige in narava so bili prvi njegovi vzgojitelji. Dokler se je šolal na gimnaziji, je čital veliko nemških prevodov. V alumnatu je ostal samo pol leta, potem se je posvetil filozofiji in jezikoslovju. Pesniti je začel zgodaj, že ko se je šolal v Klatovah. Ondi si je tudi izbral ime »Vrchlický«; imenuje se pravzaprav Emil Frida. Zdravje se ni izboljševalo, dokler ni prišel kot vzgojitelj v neki grofovski rodbini v Italijo (1875—1876). To leto je uspešno delovalo na njegovo življenje: vrnilo mu je zdravje, rešilo ga je pesimizma, razvnelo v njem navdušenje za antiko in renesanso, za Danteja in za italijansko poezijo sploh. Vrnivši se v domovino, je bil suplent, urednik, potem tajnik tehnike, 1893. l. doktor filozofije in profesor na vseučilišču v Pragi.

Ljubezen do tujih pesnikov, pred vsem do romanskih, so rodili pri njem zanimivo in sorodnost značajev, potem ljubezen do poezije sploh in morda tudi razni prevodi in Nerudov vzgled. Vplivov, ki so nanj delovali v mladih letih, je bilo torej mnogo. Razen domačih pesnikov so bili to Francozi, zlasti Leconte de Lisle in Viktor Hugo, izmed Italijanov Leopardi in Dante, a tudi nova poezija; španska narodna romanca, nekoliko tudi Calderon (s scenično umetnostjo); gotovo tudi sam Byron in Goethe; izmed Slovanov največ Poljaki, n. pr. Krasiški; narodna romantika sploh, posebno norveška in zahodna in slednjič klasično slovstvo. Vse to je tako ugladilo njegov umetniški okus, da je postal dovršen mojster oblike in načelnik vsega domačega pesniškega slovstva. Iz posebnih vzrokov je postal tudi prevajalec in dosegel velikanski uspeh tudi na tem polju.

Prvi vzrok je bil že sam pesniški značaj njegov, tehniška lahkota, dober spomin za besede, prožnost domišljivosti, veselje, da

se vžije v tuji način mišljenja in izražanja, potreba tekmovanja v težavi oblike. Dalje ga je k temu nagnil namen, koristiti češki literaturi, »katera (v predgovoru: »Z cizích Parnassů« = S tujih Parnasov) potrebuje tem večjega obzorja, čim žalostnejša je doba«. Od prevodov zahteva, da se doseže izvorna oblika, zlasti pri modernih pesnikih. Ritmične stihe in prevode proze odklanja.

Poglavitni njegovi prevodi so: Viktora Hugoa pesmi (1874 in pozneje še več zvezkov), Poesie francouzská nové doby (Francoska poezija nove dobe), Moderní básníci (pesniki) francouzští, Leconte de Lisle: Kain in pesmi, Ariostov: Zuřivý Roland (Besni Roland), Danteja Aligherija pesniška dela, Michel-Angela pesmi, Tassov: Osvobozený Jerusalem, (Osvobojeni Jeruzalem), Leopardijeve pesmi, Poesie italská nové doby (Italijanska poezija nove dobe), Tři knihy vlaské liriky (Troje knjig italijanske lirike), Carducci jeve pesmi, Goethejev Faust, iz Schillerja Viljem Tell, iz Byrona in angleške poezije množica poskusov in vzorcev (Moderní básníci (pesniki) angličtí, Z cizích Parnassů), E. A. Poe-a: Gavran in pesmi, iz Ibsena, Rostanda, Petrarke, Hammerlinga, Corneilla itd., Mickiewiczova: Tryzna, jako bogata izberka iz Calderona in slednjč Camoensovi: Lusovci.

Izmed izvirnih njegovih pesmi se odlikujejo malo da ne vse epske knjige, torej: Epické básně (Epske pesmi), Nové básně epické, Mýthy I. in II., Perspektivy, Zlomky epeje, Staré zvěsti, Hilarion, Bar-Kochba, Boží a lidé (Bogovi in ljudje). Izmed liričnih posebno: Eklogya písně, Co život dal (Kaj je dalo življenje), Rok na jihu (Leto na jugu), Duch a svět, Různé masky (Razne šeme), Hudba v duši (Godba v duši), Čarovná zahrada (Čarovni vrt), Zlaty prach, Dědictví Tantalovo (Tantalova dediščina), Brevír moderního člověka, Moje sonata, Potulky královny Moab (Pohajkovanje kraljice Moab), Život a smrt in drugih več. L. 1894. je izdal veliko antologijo svojih pesmi, pri kateri je izšla Miriamova študija o Vrchlickem.

Izmed dram se odlikujejo: tragedija Hippodamie (melodramatična trilogija), Julian Apostata, Smrt Odyssea, Exulanti, Bratři; veseloigre: Noc na Karlštejně, Pomsta Catullova (Katulova osveta), Midasovy uši (Midasova ušesa), Král a ptáčník (Kralj in ptičar); renesančna igra: Soud lásky (Sodba ljubezni) in enodejanke: K životu in Nad propastí (Nad prepadom).

Svojo razsežno literarno vednost je shranil nekaj v knjigah, kakor so, recimo: *Básnické profily francouzské* (Pesniški francoski profili), *Studie a podobizny* (Studije in fotografije) I. II., *O knihach a lidech* (O knjigah in ljudeh), *Devět kapitol o novějším románě francouzském* (Devetero poglavij o novejšem francoskem romanu), nekaj pa v jako obilnih predgovorih, studijah in essayih, kakor o Kollarjevem sonatu, o zbirki Erbenovih balad »Kytice« (Šopek), o Nerudovih pesmih, o Verdaguereu (pri prevodu njegove *Atlantide*) o Mickiewiczu, Čelakovskem itd.

Njegova duševna delavnost je po zunanosti priprosta, v notranosti nepopisno zapletena. On dela obenem na več stvareh na enkrat. In dela neprestano, brez odmora. Moč njegovih živcev je občudovanja vredna. Nekako pojasnilo za to nam daje dejstvo, da mu je delo neizogibno potrebno, pesnjenje mu je življenje. On ustvarja večinoma z lahkoto, ima dar skoro neizčrpljive improvizacije. Ali pravzaprav vse je v zvezi ž njegovo neobičajno občutljivostjo in dovzetnostjo, močno in zdravo naravo in vsetranskimi duševnimi darovi. On je skupina eolskih harf, postavljenih proti vsem stranem sveta.

Njegovo formalno mojstrstvo, odprti svetovni obzori in vsestranost nadarjenosti ter produkcije so bili neizčrpen vrelec, iz katerega so privrele skoro vse te nebrojne današnje smeri v češkem pesništvu. Ako katera izmed teh ne izvira naravnost od njega, je ž njim gotovo neposredno v zvezi. Od njega in iz njega izvira veselje do herojskega in sijajnega romantizma (smer, ki je v naših dneh skoro docela izginila), kozmovski panteizem, naravski mysticizem, simbolizem, pogodnost v antičnih in renesančnih snoveh; ž njim je v zvezi tudi satanizem, novohelenizem, prijanje glasbe in del dekadence.

Kakor skoro vsa češka umetnost, tako je bil tudi Vrchlický najprej in bolje razumevan ter ocenjen v tujini. Doma je bil vedno občudovan, a manj ljubljene, kolikor se namreč tiče javnih manifestacij, ki so se zgodile. Toda sčasoma se pokaže, da je tudi tako imel veliko več čestilcev, nego se je videlo, osobito pri mladini. Za njo so glavni prijatelji njegovi pesniki in umetniki. Toda pride njegov čas, kakor je prišel za Zeyerja. Njegova poezija je odmev velikega hrepenenja do brezmejnih daljav, odmev iz sredine malega, s silo zatiranega naroda. Čim bolj bo raslo hrepenenje po pristnem človekoljubju, po pravičnosti, pravici in lepoti, tembolj bo raslo število čestilcev Vrchlickega.

(Iz češkega rokopisa prevedel —*dil.*)

Črtice.

Spisal Ivo Šorli.

4. Samomorilec.

o učenju in delu se izprehajam slednji večer po mestnem parku, zatočišču g—ih penzionistov in vrabcev.

Onega večera je bilo že precej pozno. Temne sence na desni in na levi, samo pred menoj belo se svetleča pot.

In stopil je z ene stranpoti kakor senca izmed senc Dotaknil se je z roko klobuka in korakal z mano dalje . . .

V slovenski gostilni nas je večerjalo več tovarišev, on med nami. Molčal je in gledal mrko predse. Nikdar se ni zasmeljal, niti nasmehnil se ni. In ako je zadela kaka izmed ljubeznivih zbadljivk tovariša Gvidona ali kak izmed porednih sarkazmov tovariša Riharda včasi tudi njega, pogledal ju je tako žalostno, kakor bi hotel reči: kdo se more norčevati iz takega trpina, kakor sem jaz? . . .

Molčala sva nekoliko časa.

»Kaj pa tako klavern? Ali se bojiš izpita?« sem ga vprašal slednjič.

»Tudi!« je skoro šepnil.

»Eh, ona zelena miza ni nič prijetnega, toda delati moraš kakor jaz! Glej, jaz hodim pod noč vedno sem v park, da se privadim zeleni barvi. Bolj zelen nego to listje ne more biti vendar niti še tako zelen prt.«

Vzdihnil je . . . Celo ta človek, ki hoče biti poet, nima srca! si je mislil gotovo.

»No, in kaj ti je še drugega? Ali te je ljubica pustila?« sem ga izpraševal dalje.

»Ne norčuj sel! Ko se zgodi kaj takega tebi, potem boš čutil, kaj to pomeni!« me je svaril žalostnoslovesno.

»Meni? Mene sta pustili že dve ljubici! Prijetno ni bilo, toda, vruga, kaj pa hočemo? Ustreliti se vendar radi tega še ni treba!«

»Ah! jaz bi se najrajši! Jaz itak ne morem več živeti!« je vzdihnil globoko.

Ustavil sem se

»Ustreliti? Dobro! Ali imaš že samokres?«

»Ka-a-aj?« je jecljal in strmel v me.

»No da, ako imaš že samokres, te vprašam. Izprevidel si, da ne moreš več živeti. Poznam te kot človeka, ki malo govori, ki torej dobro premisli, predno izreče tako važno besedo! In ker te poznam tudi kot moža, ne morem dvomiti, da storiš čim prej, kar si se namenil. Jaz imam izboren samokres doma. Pridi k meni jutri dopoldne al pa ti ga sam prinesem!«

»Ali si ti moj prijatelj? Ali imaš ti srce!« je vzkliknil obupno:

»Gotovo sem tvoj prijatelj, in se mi zato neizrečeno smiliš! Prav zato ti pa hočem iti tudi na roko! Saj praviš sam, da ne moreš več živeti, — torej! Jaz kar norim za samomor pri drugih! Toliko heroizma je v njem! Fej, ono strahopetno zdihovanje! Tvoj pogum mi res ugaja! Torej jutri dobiš moj samokres!«

Odšel je brez pozdrava nazaj.

Oni večer ga ni bilo med nas.

Drugi dan pa je prišel. Sedel sem na edini še prazni prostor poleg njega.

»Ti si me ozdravil, ti si me rešil!« mi je šepnil, ko so se drugi zasmejali nekemu dovtipu.

»Gvido! Ti imaš torej zdaj lepo gospodinjo, v žepu pa ključ. Magnet doma, v žepu železo, — nemogoče, da bi jo še kdaj zavozil v jarek kakor danes teden!« je dražil prijatelja tovariš »Čingiskan«.

»O Ježuš! Kak dovtip! Kakor da me je nekdo s kopitom udaril!« je vzdihnil Gvidon in se prijel za glavo.

Omizje se je zasmejalo. Tudi jaz sem se smejal prijatelju Gvidonu . . .

5. Pod mojim oknom.

Čital sem neko knjigo, ko sem ju začul pod svojim oknom.

Bili sta materi dveh mojih tovarišev-osmošolcev, Kosovka in Podmejnikovka.

Kosovka je tožila, kak potep da je njen sin.

»Zjutraj šele se mi privleče domov. S tisto Dolinarjevo bledico ima nekaj opraviti, ta potep malopridni!« je vpila jezna.

»O, naš se pa lepo drži doma! Prav pobožen gospod bo! O vašem pa res vsi trdijo, da je le potep!« je pritrdila Podmejnikovka in začutila v istem hipu klofuto razjarjene Kosovke v obraz.

»Kaj, potep? Pa je vendar fant, da ga' je veselje pogledati. Svojo pokveko mršavo opravlja, ne našega Tonca, ti reva stara ti!« je kričala Kosovka.

»Pa saj sama praviš, da je potep!« se je branila osupla Podmejnikovka.

»To pravim jaz, ki sem njegova mati, jaz, ki sem ga zredila! Ti mu nimaš pravice reči nobene slabe, ti šema opravljiva ti! Še eno, pa ti jo prismolim takol«

In Kosovka je hitela jezna dalje proti svojemu domu.

Pogledal sem skozi okno in videl Podmejnikovko strmeti zanjo.

»Ali ste jo videli? Prav je naredila! Jaz bi tudi ne pustila udrihati po svojem Tinetu!«

In odšla je na drugo stran . . .

Vetrovi.

V višavah nad gorami snežnimi
vetrovi pišejo ledenomrzli,
iz dalje se pode in zopet v daljo . .
Cvetov ni tam, da bi veneli v njih,
da bi sahneli v njih in mrli . . .
Nihče in nič ne stavi mej vetrovom:
obлак in megla in sneženi dim,
okrušenih slemen pogorskih pesek —
vse ž njimi gre iz dalje v daljo . . .

In tukaj na dolinskih toplih tleh
takisto nam besni vihar življenja,
ki jačji je od onega pod nebom,
ki je hladnejši kot ledeni mraz . . .
A tu pri nas cvetovi klijejo,
pomladi solnčne jasnolice deca . . .
Cvetovi ti so nežne, šibke stvarce —
v viharju tem osiplje se njih kras,
in stebelce se zlomi . . . Da! — V valovih
življenskega viharja teh brezdanjih
venó cvetovi, sahnejo, mrjó —
premnogi izmed njih tako nedolžni!

E. Gangl.

Ivan Vazov,

bolgarski pesnik.

Po dr. A. Teodorovu priredil prof. A. Bezenšek (Plovdiv).

(Dalje.)

a prehodu med prvo in drugo dobo Vazove pesniške tvorbe se nahaja zbirka »Izbavljenje«,¹⁾ izdana v Bukarestu 1878. Motivi so vzeti iz dogodkov, kateri so nastali v Bolgariji po objavi rusko-turške vojne. Objavo vojne je opeval Vazov v pesmi: »Ton v zahtja« (Glas odmeva). S temi besedami se končava vsaka kitica pesmi, v kateri tolaži vdove, navdušuje zatvornike, žaluje s starci, ki se ločijo od sveta. A sam s solzami v očeh pričakuje ruskih vojnih oddelkov. Glavni poveljnik, vel. knez Nikolaj Nikolajevič, se spravlja na čelu svojega oddelka preko Dunava; prihaja tudi sam car Aleksander II. V vzvišenih odah pozdravlja Vazov odrešenike v imenu Bolgarije, obeta jim zvestobo in pomoč domačih boriteljev ter opeva velikodušje »slavjanskega carja«. Pesnik bi želel, da napravi car mogočni konec razpora med brati, kateri naj bi imeli v njem svojega vodnika, naj bi se zbrali pred enim oltarjem ter bili eden narod — od Bospora do Labe.

Koncem l. 1877. so prešli Rusi preko Dunava pri Svištovu. Tukaj so padle prve ruske žrtve na bratski bolgarski zemlji. V Svištov je prišel tudi sam car, sprejet z otroškim veseljem ter z ginljivimi solzami izmučenih robov.

Vojska se nadaljuje. Strašno se borita križ in islam. A tiran, blizu kraja svojega peklenškega carstva, zapušča spomin za seboj: on obrača deželo v »Golgoto«. Vzdignejo se Rumunija, Srbija in Črna gora. Na njo je izpevana iz srca našega pesnika oda »Črna gora«.

Borba s Turkom je od dne do dne ljutejša. V Plevnu²⁾ se zatvori krepko Osman-paša ter provzroča Rusom velike žrtve. Obleganje traje 2 $\frac{1}{2}$ meseca; na tisoče vojakov je ubitih; njih kosti počivajo že eno četrletje v celih redih kakor v novodobnih katakombah med Plevnom in Telišem. Naposled Pleven pade. Osman-paša je ujet. Usoda Plevna reši končno nadaljni uspeh osvobodilne

¹⁾ Odrešitev.

²⁾ Bolgarsko ime mesta je Pleven, a ne »Plevna«.

vojne. Vsa Bolgarija — vse Slavjanstvo je v neopisni radosti in navdušenosti. Ta velika navdušenost (»vztorg« po bolgarski) odmeva tudi z lire Vazove. Strune se glase pod jekom besed, v katerih Vazov prisega, da je borba Turkov z Rusijo borba vragov z Bogom, a — Bog ne more biti premagan! »Padna Pleven« veli svečano pesnik ter nadaljuje:

Pade Pleven! Velik dan,
ruska slava vse se širi,
Moskva plete zmage vence,
celi svet današnji dan
gleda z dušo trepečočo,
kam spusti se orel hrabri . . .

Uspeh za uspehom spremlja rusko orožje. Že trepeče Carigrad vsled tega odmeva. A sultan, ko sliši nesrečne novice, gre ponosno kot kakšen »zmagovalec« v svoj harem, kjer išče dobrega sveta in zdravilne pomoči. Vazov opisuje to z dobrim humorjem v svoji pesmi »Gazi-sultan« (sultan-zmagovalec).

Rusi so zmagonosni na Balkanu. Pesnik poje:

Svoboda se blesketa
ko solnce od iztoka,
in skoro bo ogreta
nam zemlja široka.

»Izbavljenje« (odrešenje) bolgarskega naroda je srečno dovršeno. Zbirka pesmi pod istim naslovom se skončuje z besedami: Stopajte naprej!

Naprej! je osnovna struja cele zbirke, s katero stopamo preko praga prve dobe v drugo: naprej k svetli svobodi in slavni smrti!

Kakor smo videli, v prvi dobi svoje pesniške tvorbe Vazov ljubi, Vazov plamení za narod in joče ž njim, Vazov blagoslavlja vstajo in jo zagovarja, Vazov opeva »izbavitelja« in »izbavljenje« Bolgarov izpod turškega jarma. Gradivo mu je dano od samih dogodb, od resničnih slučajev. Čuvstvo pesnikovo je vzbujeno realno. Večinoma se pojavlja krotko in blago, samo pri silnih povodih se preobrača v strast. Oblika pesmi je vsekdar gladka, neprisiljena.

Ker se ravno letos praznuje petindvajsetletnica osvobojenja Bolgarije ter se posveti cerkev in samostan v Šipki v spomin padlim tam ruskim vojakom, a k letu se povzdigne krasen spomenik carju-osvoboditelju v Sofiji, zde se mi te reminiscence jako umestne. Naj zvedo drugi Slovani ob tej priliki, kako je tedaj čutil bolgarski pesnik in ž njim ves narod bolgarski. Ako kedaj, mora se posebno

v tem slučaju reči, da je čut pesnikov — čut naroda in da ima veliko in trajno veljavo le tisti pesnik, čigar čuvstva so pronikla iz narodnega žitja in bitja.

Bavili smo se torej s prvo pesniško dobo bolj obširno, ker nam v njej bolgarski pesnik živo slika najvažnejše dogodke pred rusko-turško vojno in med njo ter opeva čuvstva, ki so kipela tačas v srcih bolgarskih rodoljubov.

Vse to zanima tudi nas brate slišati iz ust samega Bolgara, ki umeje to v tako lepi obliki in s takimi jasnimi izrazi predstaviti.

* * *

V sledeči dobi po osvobojenju išče Vazov snovi v premenjenem novem narodnem življenju, ki je še nejasno, nesigurno. Ni več prejšnjih idealov, a novi še niso določeni. Zato so tudi tvorbe pesnikove v tej dobi različne kakor po idejah tako tudi po zunanji obliki.

Prvič se poskuša Vazov v poetični prozi; a v poeziji poleg lirike goji posebno epos; loti se po malem tudi drame. Zato napravimo pregled dobe po oddelkih za liriko, epiko in dramatiko

Prvi plod Vazove muze po osvobojenju Bolgarije je zbirka »Gusla«. Sam pesnik je razdelil vsebino na tri dele: I. domorodne poezije; II. ljubavne in III. satirične pesmi. O »Gusli« piše Vazov v predgovoru med drugim sledeče:

V »Guslo« sem vnesel tihe, neškodljive in brezciljne odmeve domišljivega duha. Ti stihii so plod različnih vtiskov in nagle navdušenosti, ki ni vsekdar vzvišena in svetla v sredi kaotične dobe, polne prozaične surovosti in drobnih borb vsled vzbujenih strasti.«

Vazov se spominja v teh pesmih otroških radosti. V teh spominih veje neki otožen glas. Pesnik ima zdaj srce, ki žari za ljubezen, a je nesposobno za njo zaradi svojih ran, katere je sprejelo v dobi bridkih izkušenj.

Te pesmi za »Guslo« so pisane deloma v Berkovici¹⁾ kjer je bil Vazov za časa ruske okupacije sodnik, deloma pa v Plovdivu, kamor se je preselil pozneje pisatelj in — politik. V onih letih je vse politikovalo; torej niti Vazov ni mogel stati ob strani. To mu je prizadelo novih izkušenj in bridkosti.

Stari ideali, kateri so se deloma že obistinili, ko se je domovina osvobodila, so zdaj zamenjeni z novim ciljem. Zdaj vlada račun,

¹⁾ Malo mesto ob severnem podnožju Balkana ob državni cesti Lom-Palanka-Sofija.

a ne duh. Ne čutijo se visoka čuvstva, ne govori se o dobrem, niti se dela dobro. To so bila leta 1880—1885, ko je vladala borba nizkih strasti, ko se je začelo pobratimstvo s prejšnjimi sovražniki. »Srca nam mirno bijejo. Z robstvom je minul tudi strah. Za bodočnost se nikdo več ne briga. Ta je v mraku. Danes je čas za mir in za zaslužek. Ideal — narodno blagostanje — lahko počaka.« Tako li mislijo tisti Bolgari, ki so še v okovih? — Tako li so mislili tisti Bolgari, ki so poprej kri prelivali?« To vprašanje stavi pesnik na koncu svoje »Zimne pesni«.

V drugi pesmi »Smuštenje« (zmešanost) veli: »Imamo slabost za nič mnogo govoriti, površno misliti ter smo zadovoljni, ako vsaj smeh vzbudimo. Trušč držimo za delo; a za resno delovanje se nikdo ne briga. V tej hladni sredini samohvalcev in častihlepnežev, kjer so rodoljubi nepotrebni, a podli ljudje prepotrebni, tu ni prostora za gorečo pesem«.

V pesmi »Detetu« (izdaja »Polja i gori«) je zbral Vazov vse črte novega življenja v svobodni domovini. To dete, ki je zdaj srečno v svoji zibelki in pri igračah, poraste in se bode imelo boriti z velikimi tajnostmi življenja in z otrovnim siromaštvom; videlo se bode obdano na svetovni poti s praznimi nadami in razbitimi proizvodi svoje domišljije. Tesno mu postane na zemlji; vprašalo se bode, kje so in kaj so svetle ideje. Vera je za to, da lažemo, pravda (pravica) je prazna beseda, zakon — knjiga, a svoboda znači, da zvežeš drugemu roke, sreča pa je senca. Dobri tovariši so redkost; oni, katerim je zmerom »narod« na jeziku, si kopičijo v njegovem imenu bogastvo; svoj svojega se robstvu pusti; oče je v raztrganih hlačah, a sin v svilo oblečen! In tedaj bo dete jokalo!..

Vazov ne vidi skoraj prostora za sebe niti ugodnega časa za svoje pesmi pri teh premenjenih socialnih razmerah. Vendar samemu sebi daje poguma: »Širi pogumno svetlobo, stoj za pravico brez strahu! Morda propadeš tudi ti, kakor je propadlo mnogo drugih pred teboj, vendar bori se, borba ima za junaka čudno moč v sebi.«

Tako je torej tudi Vazov pripravljen dati občinstvu, kar mu gre, a čaka samo ugodnega trenutka, ko zapoje svoje pesmi. Dokler pa čaka, pride sam v težko robstvo — ljubezni. S tajnim ponosom trpi, miren stoji pred strašnim zmagovalcem, ne da bi pomolil roko za pomoč. Strastne verige so potrle njegovo srce. V svetu, kjer burje tulijo, je ono zdaj kakor svetiljka brez olja. Domočina, ljubezen sta postali za Vazova senci — igrači! Zato išče pesnik novega ideala; on hoče vžgati v srcu nov plamen, novo

navdušenost. In že nekaj čuje, nekaj občuti. Duh mu še ni popolnoma ugasnil; ta še tli. Pesnik je zaspan, a ni še mrtev; hladen je, a ne brezdušen. Iskaje sreča Vazov podlosti, med rožljanjem zlata in srebra. Svet ne najde nič novega v njegovih pesmih o domovini in čednosti. Škoda za pero in črnilo! Da, »ti imaš prav robsko pleme, lire sem se tudi že jaz naveličal«.

A kaj trepeče še srce pesnika, sredi apatične množice nepobito, nepotopljeno? Kam ga vleče? — Ne; poezija bode pri vsaki premembi veka in človeka trajala večno, kajti je nerazdelna od človeške duše!

Ker manjka idealov, kakršni so ga poprej navduševali, v tej pustosti in apatiji občinstva, vrača se pesnik k nekdanjim spominom otroške nedolžnosti, ali pa išče naslade v naravi, v labirintu planinskih višav. V tej daljavi hrepeni Vazov po ljubezni; razširil je roke ter bi rad objel kak simpatičen fantóm. In posrečilo se mu je najti čisto, nedolžno krasotico s tiho spečim srcem, v katero Vazov poseje seme svoje ljubezni.

»Mila deva, spiš li ti?
Tvoje srce da li spi?
Zna li ono bítí —
V njem ljubezen klítí?

Kaj nebo je brez zvezdic?
Kaj livada brez cvetic?
Tudi srce deve
brez ljubezni vene.

Ljubi! veli pesnik. Ljubezen je kakor zlate sanje, ki mučijo in pečejo. A te sanje so — življenje! Kdor je ognjeno in iskreno ljubil, ta je živel!

Ljubezenskih pesmi najdemo v »Gusli« v posebnem oddelku pod naslovom »Zaduševni in ljubovni«. Posebno so krasni lirski stihovi »Ulomki«. Pesnik hodi po prirodi, da bi se nekoliko razvedril. On je slišal, »da jasno nebo vliva balzam v srce. Jaz bežim pred svetlobo, bežim pred vsem, kar kliče: ljubi me! To samo razdira srčne rane«.

Vazov ljubi goreče, a nesrečno. »Kdo bi mogel ugasiti ta plamen v mojem srcu? Družba z drugim? Ona me ne razume. Nova ljubezen? Nikakor! Nimam moči, da bi položil žareči ogelj v suho plevo, oster nož v staro rano . . .«

Vazov je pel v teh pesmih tako ognjeno in žalno o bolnem srcu, kakor poprej niti pozneje nikdar ne. Tudi v »Majski kitki« poje o ljubezni, a tam se njegovo srce igra hladno z ljubavnimi izrazi kakor kaka žena z lišpom, kateremu daje razne oblike — po modi.

Pod vplivom srčnih bolečin in kesanja noče končno Vazov ničesar več slišati o ljubezni in ženski lepoti:

O ljubezni ne govori,
o lepoti molči mi!
Ogenj v prsih še gori,
srčna rana še me skli.

V svoji zbirki »Gusla« se žalosti Vazov radi apatije, katera pri njegovih rojakih uničuje vse nagibe k dobremu in vzvišenemu. Pesnik se otrese te apatije in s svojo liro hodi v naravo ter občuduje zvezdnato nebo ali zeleno goro. Njegovo srce ga vleče v samoto. Proizvode svoje lire pušča med človeško družbo, ki je gluha in slepa za to umetnost.

Apatija »rodoljubov« se je obrnila v hudobijo. Vazov piše v »Gusli«, da bo srečna tista bolgarska knjiga, katera bo vsaj vredna, da jo smešijo in črnijo. To je dosti — časti. »Ker ne moremo postavljati, pa razdirajte — pravi ironično Vazov — ker nimamo čela za vence, mečite blato po licu!« . . .

Prijatelji so svetovali Vazovu, naj se brani proti takim napadom, kakor se spodobi. A on je izbral poštenjši način. Zložil je novo zbirko poezij »Polja i gori« (Plovdiv 1884). Tedaj je bil Vazov poslanec v rumelijskem sobranju in je urejal leposlovno-znanstveni mesečnik »Nauko«. V teh letih sem imel priliko čestokrat ž njim občevati. Razgovarjala sva se o našem malem, a vrllem narodu slovenskem, o Hrvatih, Čehih itd. Rad je sprejemal članke in beležke o njih v »Nauko« kakor tudi pozneje v »Zoro«. Kdor je imel priliko občevati z Vazovom, ne more dosti prehvaliti njegove ljubeznivosti, združene z resnobo, njegovega širokega znanja in globokega čuvstva za vse, kar je blagega in vzvišenega. Vsakemu se mora prikupiti, vsakemu postane simpatičen. Čast, komur čast!

Vazov se je razločeval od svojih rojakov iste dobe in iste vrste, kakor se loči poln klas od praznega, ali pa dragi kamen od imitacije. — Zato je pa imel tudi toliko sovražnikov in obrekovalcev.

V svoji pesmi »Diplomirani« se brani proti onim, ki so govorili, da on ni vreden biti poslanec, ker nima diplome v žepu — ker ni kakšen doktor:

Učil sem jaz se malo in malo kaj delujem.
Nisem donesal ploda, ki raste tam na tujem.
Pod tem podnebjem rojen, sem vzrastel tukaj prost
in samo domačinom sem često bival gost.
Pripravljen sem za žrtve, srce za dobro vneto,
kadar gre za narodno delo sveto. —

Vse to se zdi vam nepotrebno pač že davno,
 a jaz ne vem za vedo bolje slavno!
 To se vam sem študiral v knjigah

A jaz še to naivnost vam moram razodeti,
 da mislim: poleg uma srce mi je imeti;
 a bodo meni možu brez diplome, pečata,
 če dober sem in pošten, odprta vsaka vrata.

Vazov slika v tej pesmi resnično svoj značaj: on ljubi bližnjega ter vse, kar je svetlo in pravo, iskreno hlepi za narodnim idealom, pripravljen je umreti zanj. »Izvor vsake vzvišenosti — nadaljuje pesnik — se nahaja v volji, a ne v zunanjem odlikovanju; velike ideje cveto v srcu in samo od tod morejo letati visoko.«

S tem svojim prepričanjem se pesnik ne nahaja v soglasju z onimi, ki ga obkrožajo. Življenje, ki šumi okoli njega, ne rodi takih del, katera bi pospeševala obči ideal. Ni več takih dejstev, kakršna so dostojno razigrala njegovo liro pred osvobojenjem in precej po njem. In kakor je pesnik pred dvema letoma živel v samotni, v naravi in osebnih svojih spominih, tako se tudi zdaj loči od društva. Naj se ljudje preganjajo v sovraštvu in borbi nasprotnih interesov, on pa išče navdušenosti v naravi in v spominih o slavni minolosti. Pri tem pa ne pozabi zadač svojega naroda, kakršne ima za neposredno bodočnost. Pri takih pogojih izdeluje pesnik vsebino poezij »Polja i gori«.

»Pesnik je pel nekdanj drugače, in vsi so poslušali ta srčni napev. Da, tedaj se je kril v srcu vsakega rojaka boritelj proti robstvu. Zdaj pa tam ne grejejo svetle iskre. Srca so potonila v gnus. Srečen je pevec, ki se ne spušča iz svoje višave! Pride čas, ko izgine ta mrak, in tedaj bo zemlja rodila proroke. Po naročilu — samo da bi ga razumeli in hvalili rojaki, kateri so gluhi za vse vzvišeno — pevcu ni treba peti! Dajte vetru prostost, a pesnikovi misli dajte prostranstvo — nebesa! V njih nahaja on tolažbo v srčnih bolečinah, razvedrilo v razžaljenju ter nado v boljšo bodočnost.« Take misli obhajajo Vazova v tej dobi — obče apatije za vse vzvišeno, v dobi lakomstva za obogatitjem, ko je pomanjkovalo poti k občemu idealu t. j. zedinjenju razkosanega naroda.

(Konec prihodnjič.)

Iz popotnega dnevnika.

Parobrod »Vel. knez Konstantin«.

14.¹⁾ Na Črnem morju.

Morje, morje, ti skrivnostno morjel!
Spet objemlje me tvoj silni čar;
duša moja se potaplja v tebi,
in očém ves drugi svet ni mar.

Hrušč vsakdanji tam ostal je daleč,
pusti ne odmeva sem prepír
in ne krik poulični hripavi . . .
Prazniška tihota, blažen mir!

Kar bolelo me je in težilo,
daleč, daleč je na suhem tam;
demon Črt ne more zdaj do mene,
s sanjami sem svojimi tu sam . . .

Balzamski, božanski dih tvoj, morje,
dih v prsi nove mi moči;
tu svobodneje mi bije srce,
urneje po žilah polje kri.

Morje, morje, čarovnik veliki,
čudo li z menoj storilo si?
Duh smeleje spet razpenja krila . . .
Ali res me prerodilo si?

Sèm na morje, vi ljudje potrti,
ki izmučil vas je znojni dan,
vi, ki vam v življenja borbi ljuti
srce težkih je dobilo ran! . . .

Kak ležiš zrcalo neizmerno,
morje veličastno pred menoj!
Solnce gizdavo pa ogleduje
v tebi si obraz bleščeči svoj . . .

¹⁾ Glej lanski »Ljublj. Zvon«.

In zaljubljen in zamišljen v tebe,
 čudovita, sinja morska plan,
 tu sedevam potnik na palubi
 pa te gledam, gledam dan na dan . . .

Parobrod pa plava . . . Dalje, dalje
 nese me v neznani vztočni svet . . .
 Okrog mene šala, smeh in petje,
 a jaz slišim le valov šepet . . .

15. Črez Kavkaz!

Vojaško-gruzinska cesta.

Hej, v julijsko jutro soparno
 že trojka beži in letí;
 veselo v rog trobi konduktor,¹⁾
 in cesta se bela praší.

Le urno priganjaj konjiče,
 ti stari, bradati jamščik!²⁾
 Gruzinskega kupim ti vina
 in kosil boš danes šašlik.³⁾

In cesta se vije in vije
 in trojka letí in drdrá . . .
 Že skríl se Tiflís je za nami,
 izginil tam onkraj gorá.

O lepa dežela gruzinska!
 Zamaknjene moje oči
 v tá zlata so polja pšenična,
 v gorice, kjer grozdje zori

Naprej! Ah, od daleč pozdravlja
 nas resni, visoki Kavkaz;
 aúli⁴⁾ po tratah zelenih
 prijazni pozdravljajo nas . . .

Pozdravljajo cerkve nas črne,
 pozdravlja nas pesem zvonov;
 ozirajo temno v dolino
 zidovi se starih gradov.

¹⁾ uradna oseba, ki spremlja vožnjo. — ²⁾ voznik. — ³⁾ neka priljubljena mesena jed. — ⁴⁾ aúl = vas.

Aragva srečava nas bistra,
mudi se ji s hladnih višav,
in mimogredé nam izroča
svoj šumni planinski pozdrav.

In više in više popenja
še trojka se naša v goró,
vse više in više kipijo
planine pod sinje nebó.

Od stene do stene veselo
razlega naš poštni se rog . . .
Zaukal bi, da bi stotero
odmevalo vse na okrog!

In dalje ob temnih prepadih!
Glej, orel nad njimi lehák
na smelih se ziblje perutih,
mogočno jadraje skoz zrak . . .

In dalje po sóteskah skalnih
in dalje črez led in črez sneg!
Hej, zdaj nas zagledal je tam-le
ponosni, častiti Kazbék!

Kako veličastno se dviga
nad gore kavkaške ko car!
Le z gromom in bliskom se druží,
kaj svet pod nogami mu mar!

In solnce ko večer lesteneč
nad glavoj mu svetoj gorí;
iskrí se mu krona srebrna,
leskeče na vse se strani.

Kavkaz, velikan nebotični,
ponosni, prekrasni Kavkáz!
I v duši se moji zdaj dvigaš —
kako bi pozabil te jaz!

16. Terek.

Darjalska soleska.

Proč, proč! Vse s poti! V stran ovire,
če jaz drevím navzdol s planin,
jaz, sin svobodnih gor kavkaških,
svobodnega Kavkaza sin!

Kaj utesnjuješ cesto mojo,
jeziš me, temni ti Darjal!
Glej, zaničujem te, preziram
in skačem mimo tvojih skal.

In človek, ti črviček smešni,
ti hočeš kazati mi pot
in me učiti ko otroka,
češ, tod naj hodim, a ne tod!?

Haha, haha! Igrače tvoje
mi delajo le kratek čas!
Vesel se smejem ti in šalim,
in brizgam pene ti v obraz!

Proč, proč! Vse s poti, hitro s poti!
Ah, meni se mudí, mudí!
V svobodno morje se mudí mi,
tam srce se mi vpokojí.

Če, gorci vi, svobodo svojo
prodali ste, — kaj meni mar!
Le nosite okove sužnje,
jaz nosil jih ne bom nikdar!

Dokler ledeno krono svojo
bo imel oče moj Kazbék,
jaz tekal bom po svoji volji
neobuzdan in brez zaprek!

17. Noč na morju.

*Feodosija-Jalta.**Parobrod »Vel. knez Aleksijs«.*

Polnoč. Vse krog in krog molčí... In žarki svetlih zvezd z nebá
 V globokih sanjah morje spava. srebrne strune se mi zdijo;
 Pri zvezdi zvezda plamení, neviden duh na njih igra
 in tiho, tiho ladja plava . . . veliko svojo melodijo.

In ščip ko tolst tatarski kan Ti morska noč, najlepša noč!
 na nas zamišljen doli gleda; Ne morem se s teboj razstati . . .
 z njegove čalme¹⁾ v morsko plan O, naj te gledam sanjajoč —
 razliva mehka luč se bleda . . . kako bi mogel zdaj zaspati!

18. V Jalti.

Kaj pričaralo si, jutro,
 novo bajko pred menoj?
 Ali danes je oživel
 san o raju mladi moj?

Kam zanesla si me, ladja?
 Skozi palmov šetam log . . .
 Trs se brati z oljkoy nežnoj
 ob vseh potih krog in krog . . .

V senci brajde bi zoreče
 rad posedal jaz poslej,
 pil bi rujno krimsko vino
 kot moderen Odisej.

Zdaj verujem, zdaj verujem —
 vsak prepriča me korak:
 Srečno morje, tu poljubljaš
 raju zemeljskemu prag!

A. Aškerc.

¹⁾ turban.

Kālidāsa.

Indski dramatik.

Spisal dr. K. Glaser.

(Dalje.)

eghadūta ima to-le vsebino: Enega izmed jakšev¹⁾ je bog Kubera zaradi neke pregrehe pregnal za eno leto na goro Rāma v puščavniški pokrajini. Megli, ki se podi od juga na severno stran, izroča grešnik-pesnik svoje koprneče vzdihne po lepi domovini in po ljubici, ki jo je pustil v Alaki. V pesmi »Rtusambhāra« popisuje šest indskih letnih časov: grīšma (leto), varša (čas dežja), śarad (jesen), hemanta (zima), śiśira (čas taljenja) in vasanta (spomlad). Nobeden indski pesnik ni opeval prirodne lepote tako čarobno kakor Kālidāsa v teh pesmih. Vendar pa v njih nedostaja višjega idealnega vzleta, nego bujna pohotnost, zdaj vzkipevajoča, zdaj omagujajoča prešinja te in druge enake umetne pesmi in zastruplja mozeg indskih narodov. Raghuvāṣa, bržkone najlepša indska epska pesnitev, ima svoj začetek v Ramājanu, in se druži z drugimi pravljicami, ki se nanašajo na plemo solnčnih kraljev v Ajodhje, to je na Raghujide. Devetnajst teh kraljev je opevanih v enem spevu (18.), vsak kralj v posebni kitici, kralji Dilīpa, Rāghu, Adža, Daśaratha, Rāma, Kuśa, Athiti in Agnivarna pa so opevani vsak v svojem spevu. Vsebina velikega Ramājana je tukaj močno skrčena, samo kjer je na pravem mestu sijajno opisovanje, lirski vzlet in presenečajoča dramatika, tam je rahločutni pesnik pokazal svojo moč. V »Kumārasambhavu« se pripoveduje rojstvo bojnega boga Skande, ki živi vedno kakor mladenič.

Sakuntalo izpustivši, navedemo na kratko vsebino dveh drugih Kālidāsovih iger.

Urvaśī začenja tam, kjer neha Sakuntalā. Visoko v zraku preganja neki demon Urvaśījo, eno izmed najlepših nebeških vil. Kralj Purūravas jo reši, ona se vrne k bogu Indri, a med rešiteljem in vilo se je vnela liubezen: slišala je Urvaśī, kako je kralj svojemu prijatelju razkril srčno bol; torej tudi ona odkrije s pismom svoje nagnjenje, žal, da list pride kraljici v roke. Pa tudi v nebesih se je

¹⁾ Jakša je posebno ime za tista bitja, ki spremljajo Kubera, boga bogastva; Indi so verovali, da so nastali iz Brahmovih nog; stanujejo v krasnem mestu Alakā na gori Kājlāsa kakor v raju.

bila izdala nehote. Bila je namreč »primadona« v nebeški igralski družbi, ki je pod vodstvom Bharate bogove razveseljevala s predstavami. V neki predstavi bi bila morala reči, da ljubi Purušottama, a rekla je: Pururavasa. Gledališčni ravnatelj jo je spodil na zemljo, a Indra se je je usmilil in dovolil, da se vrne v nebesa, ko je kralju porodila sina. Tako je nebeška vila postala soproga zemeljskega junaka in prva soproga kraljeva Avšinarí se je dala potolažiti. Lahkomiselna igralska narava je pa Urvašiji ostala: šla je v Kumárov gozd, kamor ženski spol ni smel zahajati; za kazen je bila izpremenjena v ovijalico liano. Kralj blodi po gozdu in plaka; tu je umetniški višek igre. Bog Siva opozori kralja na čudetni kamen, »kamen združenja«. Kralj si ga dene na glavo, objame liano in liana se izpremeni v — Urvašijo. Kamen odnese ptič, ptiča ustrelí mlad lovec Ajus in ta Ajus je njun — sin. Zdaj bi se Urvašija morala vrniti v nebesa, a Indra se je zopet usmilil in Pururavas jo sme imeti do smrti.

»Málaviká in Agnimitra« je igra dvorskih spletk. Kralj Agnimitra ljubi čarobno dvorsko damo Málaviko, kraljici Dhâriní in Irávati se protivita; nazadnje se dokaže, da je v umetnostih izurjena dama kraljična iz Vidharbe, in obe kraljici jo sprejmeta kot enakopravno tretjo kraljico na dvor.

Drugi znameniti dramatski pesnik je Śriharša. Kitajski učenjak Hinen-Tsang, ki je od 629. l. naprej 16 let potoval križem Indije, pripoveduje, da je kralj tega imena od 606—648 vladal Kanjagubdži; takrat je v severni Indiji cvetla dramatska umetnost. Na njegovem dvoru sta živela pesnika Bâna in Dhavaka; bržkone je eden ali drugi teh pesnikov prepustil te svoje igre temu kralju, da si ž njimi ovekoveči svoje ime. Temu kralju se pripisujejo: Ratnâvalí (Niz biserov), Prijadaršiká (Dekle lepega obraza) in Nagânda. Ratnâvalí nas glede vsebine spominja Málavike.

Kralj Vatsa v Kansambí se je zaljubil v dvorsko damo Sâgariko, ona pa je mislila, da je Vatsa tisti Udajana, katerega ji je njen oče obljubil za ženina, in je prijateljici Susamgati razodela svojo srečo. Neka ptica je vse to izdala kralju. Susamgata da priliko, da se snideta kralj in Sâgarika; kraljica ju skoraj zasači, da ni dvorski norec Susamgate oblekel v kraljično, vendar pride kraljica na sled spletke. Sâgariká si je hotela zadati smrt. V tej zadregi nastopijo poslanci in naznanijo zmago kraljevske vojske; nastal je hkratu še ogenj v ženskih stanovanjih. Cejlonski poslanci so Sâgariko spoznali za hčer svojega kralja. Minister Jangandharajana pa trdi, da je ogenj on umetno naredil. Sâgarika je postala legitimna kraljeva

soproga, kralj se je pa veselil svoje sreče. V Indih se morajo vse igre vršiti srečno — žaloigre torej ni. Igra »Prijadiaršikâ« ima blizu isto vsebino; junak je tudi isti, namreč kralj Vatsa.

Važnejša je igra: Nâgâna n d a. Začetna molitev ne velja bogu Šivi, nego Buddhi; snov je tudi ljubezenska spletko. V tretjem dejanju že se vrši poroka in zdaj se šele začne igra zapletati. Izprehajaje se s prijateljem Mitrâvasom, pride junak igre do kraja, kjer je bilo nakopičenih mnogo kosti, in sliši tam jok in stok. Mati kačjega kneza Sankačûda obžaluje smrt sina, knezevič Džimûtavâhana se sam ponudi za žrtev. Garuda, knez ptičev, prileti in ga odnese v zrak; pri tem pa pade biser iz njegovega diadema na zemljo ravno pred noge njegove mlade soproge. Mrtev pade tudi knezevič na zemljo. Pauri, Šivova žena, oživi njega in vse kače, ki jih je požrl Garuda. Ta igra spada v dobo, ko so se enakopravno častili Višnu, Šiva in Buddha.

Pesniku Bâni se razen romana »Kâdambarî« in zgodovinskega dela »Haršaçarita« = Življenje kralja Harša pripisuje tudi glediščna igra »Pârvatî parinajanataka« = »Parvatîna možitve«, katero je pisatelj tega članka izdal 1883. v Sitzungsberichte der k. k. Wiener Akad. der Wissenschaften; tekstu samemu je pridejana razprava, ki kaže, da je Bâna porabil Kálidásovo epsko pesem »Kumârasambhava« za svojo igro, in sicer prvih sedem spevov, in da pri tem delu ni pokazal posebne spretnosti. Igro sem prevedel na nemški jezik in izdal v izvestju tržaške gimnazije 1886. O tem prevodu so se ugodno izrazili strokovnjaki.¹⁾

¹⁾ N. p. v. „Deutsches Literaturblatt 1888, št. 18, Allgemeine Modenzeitung 1888, št. 23. »Mittheilungen der anthropol. Gesellschaft in Wien 1887, XVII. str. 77—8. Tu navedemo samo zadnji list, ki pravi: »Obwohl die Uebersetzung eines der Kunstpoesie angehörigen Werkes zunächst ein literarisches Interesse beansprucht, so ist doch das von Glaser übersetzte Drama des indischen Dichters Bâna wegen seiner manigfachen mythologischen Beziehungen auch für den Folkloristen nicht ohne Interesse. Es ist ein uralter Sagenstoff, welchen der dem VII. Jahr. angehörige Dichter Bâna hier dramatisch verwerthet hatte. Götter und göttliche Wesen sind die Personen des Dramas, der Schauplatz der Handlung ist der Himâlaya, an den sich so viele religiöse Vorstellungen der Inder knüpfen. Der Berggott Himavat. — Himavat ist sowohl der Name des Gebirges als des Berggottes — will seine Tochter Gârvatî zu Šiva's Gemahlin machen. Šiva gibt sich aus Gram über den Verlust seiner ersten Gemahlin auf dem Himâlaya schweren Büssungen hin. Nach einigen missglückten Versuchen, den Šiva für Gârvatî zu gewinnen, gelingt es schliesslich der Bergtochter selbst, durch schwere Büssungen, denen auch sie sich hingegeben hat, das Herz des Büssers Šiva zu erobern. Mit dem Hochzeitsfeste schliesst das Drama. Die Hochzeit des Šiva und der Gârvatî wird genau nach dem brahmanischen Ceremoniell

Mnogo odličnejše nego Śriharševe in Bânove so igre, katere je spisal Bhavabhūti. Bil je sin spoštovane brahmanske rodbine Udumbarov iz mesta Padmapura v kraljestvu Vidharba, v današnjem Beraru. Živel je ali v drugi polovici 7. ali pa v prvi polovici 8. stoletja po Kristu, torej blizu 100 let za Kálidásom in je poleg tega najimenitnejši indski dramatski pesnik. On sam zahteva, da se pesnik ne sme soditi po učenosti, nego po izurjenosti v svoji umetnosti.

Zakaj se hvali tak, ki čita vede,
upanišade, sânhjo¹⁾ in pa jogo²⁾
Za dramo to nobenih ni koristi.
Če pa izraz je plemenit in poln,
predmet premišljen resno, tehtovito,
takrat je drama dobra in popolna.

Kakor Kálidása je tudi Bhavabhūti spisal samo tri gledališčne igre: Mâlatimâdhava (Mâlatî in Mâdhava), Mahāvīraçarita (Usoda velikega junaka) in Uttararâmaçarita« (Daljna usoda Râme).

Mâdhava, sin ministra Devarâte v Kundinapura, in Malatî, hči ministra Bhûrivasuja v Padmavati, sta bila že v otroški dobi od staršev določena v zakon. Ko je pa Nandana, kraljev ljubljeneec, zasnubil Malatîjo, je Malatîjin oče pozabil poprejšnje določbe; Mâdhava pa v svojem obupu se je zatekel k demonom in na pokopališču bogovom žrtvoval meso. Istodobno je Aghoraghanta, svečenik grozovite Śivove žene Durge, ugrabil Malatîjo in privedel tudi na pokopališče, ki se je izpremenilo v svetišče za človeške žrtve. Že je klečala Malatî pred groznim malikom, da bi storila smrt, ko so prišli vojaki iskat Malatîje, jo rešili pa za možitev —

gefciert, so dass uns die Reihenfolgen der Hochzeitsgebräuche hier im Drama anschaulich vorgeführt werden. Dieselbe Sage, die mit dem Bergkultus in so inniger Beziehung steht, wurde schon vier Jahrhunderte vor Bâna von Kálidása in seinem Epos Kumârusambhava behandelt. Ueber das für die indische Literaturgeschichte sehr wichtige Verhältnis der beiden Werke von Bâna und Kálidása hat Prof. Glaser in den Sitzungsberichten der phil. hist. Cl. der kais. Akademie der Wissenschaften (IV. B., II. Heft 1883) gehandelt. Es ist jedenfalls eine dankenswerte Arbeit von Prof. Glaser, dieses Drama, welches durch ihn erst in Europa bekannt wurde, auch den deutschen Lesern zugänglich gemacht zu haben. Die Uebersetzung muss, abgesehen von einigen Stellen, wo auch der Sanskrittext zweifelhaft ist, als eine durchaus gelungene bezeichnet werden, welche dem Originale vollständig gerecht wird. Es ist dies umsomehr anzuerkennen, als die Muttersprache des Uebersetzers nicht die deutsche ist.«

¹⁾ Sânhja je tisto modroslovje, ki sodi po temeljitem naštevanju vseh vzrokov za kako stvar in proti kaki stvari.

²⁾ Joga je tista šola modroslovja, ki osretoči vse mišljenje samo na eden predmet; drugemu je ustanovitelj Jadžnavalkja, prvemu Kapila.

z Nandanom, Kámanduhî, buddhistovska nuna, pa jo je poprej poročila z Mâdhavom. Ta je šel na pomoč nekemu prijatelju, med tem pa so mu zopet ugrabili mlado ženo. Mâdhava išče soprogo in se hoče že umoriti od same žalosti. Rešiteljica pa je postala Saudâminî, bivša učenka Kûmandakîje a sedaj čarovnica, ki je prekrizala vse načrte grozne malikovalske svečenice ter izposlovala pri kralju, da se je priznal zakon Mâdhave z Malatijo zakonitim. — Wilson, prvi prelagatelj te igre, jo je primerjal s Shakespearjevo igro »Romea in Julia«, kateri je v marsičem enaka, samo da se po indskih nazorih mora izvršiti — srečno. L. Fritze jo je prevzel na nemški (Reclams Bibl. št. 1844) in Strehly na francoski jezik, Pariz 1885.

»Mahâvîracarita« obsega prvih šest delov Ramâjane od one dobe, ko je mladi junak Râma šel v boj z demoni, do časa, ko je slavno zmagal nasprotnika Ravano za svojo izvoljenko Sîto. Ker še utegnem Slovence kedaj seznaniti z vsebino Ramâjane, se tukaj ne bomo dalje bavili s snovjo. Igra ima kakor Śakuntalâ sedem dejanj in nam predstavlja krepek ideal indskega junaka. Vsebinsko drugega dela Ramâjane pa je Bhavabhûti porabil za igro: Uttara Râma çarita; nobena druga indska igra se ne ujema tako s Sofoklejevim duhom in z vzvišeno resnobo Edipa na Kolonu kakor ta. Tu se predstavlja zvesta zakonska ljubezen z zahtevami kraljevskih dolžnosti, materinska ljubezen, otroška pokorščina do učitelja in do staršev. V poprejšnji igri se je razvidelo, da sta se Râma in Sîta štirinajst let bojevala z nasprotno usodo, predno sta se mogla združiti, in ko sta dospela na cilj svojih želj, je poslanec Vasiŝthe, eden najimenitnejših svečnikov in pesnikov iz indske dobe, prinesel Râmi glas božji, da mora on poleg svoje dolžnosti do soproge še više ceniti svoje dolžnosti do države, ker narod ne veruje v zakonsko zvestobo njegovo ljubljene soproge Sîte. S krvavečim srcem jo pošlje v prognanstvo; Sîta je iz obupa skočila v Gango in v smrtne boju z vodo porodila dvoje otrok; boginja reke Gange se je usmilila matere in otrok ter je otroka dala v odgojo Vâlmîkiju (pesniku Ramâjane), njo pa je storila nevidno. Ozaljšano s šopkom cvetlic jo spremljata dve boginji rek po gozdih in se snideta z Râmo, kateri samo čuti njeno prisotnost, pa je ne more videti, Sîta pa gorko jadikuje po ljubljenem soprogu. Po mnogih zaprekah se končno vrši igra v igri: nebeški glediščni igralec predstavlja prizor, kako je Sîta skočila v Gango. Tudi Râma je prisoten in to dovede do srečnega zaključka. V zadnjih besedah, ki jih Râma govori Vasiŝthi, izraža Bhavabhûti svoje misli o bistvu in cilju dramske umetnosti:

Izpolnjene so zdaj vse želje moje.
 Ta igra, ki so dali jo bogovi,
 naj čisti in razveseli srce,
 kot ljubav matere odpravlja bol,
 kot Gânge voda spere vsaki madež.
 Umetnost naša naj z globokim umom
 in z blagoglasjem kaže to resnico,
 da slavni pesnik za to divno delo
 na večno živel bo v spominu našem.
 Umetnost z znanostjo pa išče le
 resnice vir in cilj najblažje sreče.

Najbolj priljubljen predmet za gledališčne igre je bila povest o Râmi; obdelal jo je v 9. stoletju Murâri v devetih, Bâla v desetih, Hanumat (ni pravo ime, ker pomeni kneza opic) v štirinajstih dejanjih, Džajadeva iz 14. stoletja zopet v sedmih in istotako Râma-bhadra v 17. stoletju.

* * *

Gledališčne igre drugih dramatikov.

Bolj na kratko omenimo še gledališčne igre poznejših pisateljev. Dramatik Viśakhadatta, morda iz 11. ali 12. stoletja, je spisal igro »Mudrârâkṣasa = Pečat ministra Rakšasa, ki ima politično smer. Kralj Čandragupta (Sandrahottos) je pregnal staro dinastijo Nandov. Glavno ulogo igra minister poprejšnjega kralja, Rakšasa. »Unisa mahâra« (Vezanje kite) spada v 10. stoletje in zajema snov iz Mahâbhârate; »Çandakauśikâ« (Jeza Kaušike) predočuje junaško trpljenje kralja Hariščande, ki si je nakopal jezo Viśvampire. Igra spada v 12. stoletje. Zanimiva pa je igra Prabodhaçandrodaja (Vzhod meseca spoznanja), v kateri nastopajo poosebljene razne človeške lastnosti. Zakonski par sta Praum (der Urverstand) in Prevara, dvojčka sta Znanje in Razsodba, kralj Brezum v spremstvu s Hinavščino, Jezo, Lakomnostjo in demimondlarko Herezijo; nasprotna kraljica je Religija, hči Resnice in njena hči Miroljubnost, dalje Zadovoljnost, Miroljubnost, Milosrdnost, Znanost vede, nasproti zopet Buddhizem, Dzajnizem in goli Materializem. To pravzaprav ni umetno razpredeljena igra, nego modroslovno-verska tendenčna razprava v obliki igre; primerjati se da z Lessingovim »Nathanom« in Calderonovim »Autosom.« V začetku igre vlada kralj »Brezum« samovoljno v Benaresu; dobra stranka je razpršena in pregnana. Znano pa je prorokovanje, da se kralj »Razum« nekega dne poroči z »Resnico;« iz tega zakona vznikne sin, ki pokonča kraljestvo »Brez-

uma.« Ta kralj pokliče na pomoč vse zaveznike. »Religija« pade v roke krivovercev, celo Buddhistom se godi slaba. Rzsodbo naj izreče Kâma, bog ljubezni. Bitka se vrši, pa ne na pozorišču, ker Ind ne pripušča tam prelivanja krvi, nego vrši se za kulisami in take reči se samo pripovedujejo. Dobra stvar zmaga, »Razum« prosi za roko »Resnice.« — Namen igre je, slaviti zedinjenje modroslovja »Ve-dânte« s kultom Višnuva.

Procvitanje indske drame pa ni trajalo dolgo; več pesnikov se je odlikovalo po lepem slogu, po umetnostnem opisavanju narave, pa ukus občinstva je jel padati in je zahteval od pesnikov bombast in posiljenost, tvarilne moči ni bilo več: tvarino iz Ramove pravljice so vedno bolj širili. Murâri iz druge polovice 9. stoletja je celo povest o Râmi predelal v sedmih dejanjih; prva dejanja so prenapolnjena z opisi narave; Râma in Sîta ne nastopita sama, nego puščavnica Śrama-nâ pripoveduje sama o njiju. Blizu v isti dobi je spesnil isto tvarino pesnik Râdžašekhara v desetih dejanjih, v 10. ali 11. stoletju pa Madhusâdana Miśra v štirinajstih dejanjih; vkljub temu je bila igra jako priljubljena. Zopet v sedmih dejanjih sta isto snov izdelala pesnika Džajadeva blizu v 14. in Râmahadra-Dîkšita v 17. stoletju. Navajajo se še drugi pesniki, ki so se tudi bavili s povestjo o Râmi, pa teh ne bomo navajali več.

Mohamedanci so načelno močno podkopali indsko gledišče, nekaj iz verskih nazorov, nekaj zaradi tega, ker je taka uprava bila opora indske narodnosti; glediščne družbe so izginile s knežjih dvorov, pisali so še pesniki drame, pa te so se le čitale. Poleg umetne klasične drame so se v raznih narečjih začele razvijati narodne ali ljudske drame, katerim so dali povod prazniki in svečanosti po mestih in na kmetih; imenovala so se »jâtrâs« in »ĉhâjânâtakas;« Râma je tudi v teh igrah bil važna oseba, vendar pa je prevladal Kršna.¹⁾ Sčasoma je indska drama padla jako nizko; klasične igre se čitajo samo v šolah in omikanih krogih; v najnovejših časih se baje prostonarodne igre vzdigujejo na višjo stopnjo.

¹⁾ Kršna je v Mahâbhâratu proslavljen junak in učitelj, spremljevalec Pandavov in je postal nazadnje bog; imel je tisoč žen.

(Koniec prihodnjič.)

V žalni obleki . . .

Črtica. Spisal Fr. Dolinčan.

napol orumenelega listja so se prožile debele, težke kaplje in počasi, skoro premišljeno padale na opolzla tla . . . Po travnikih se je topilo v solzah zadnje cvetje, pripogibalo se k tlom, venilo in mrlo . . . Polagoma, a vidno je omagovalo življenje v oblasti neizprosne, večno mlade, večno močne smrti — te nikdar premagane kraljice minljivosti . . .

Vonj trohnobe vstaja! . . . Žuželke in vsakovrstne golazni beže pred njim — zarivajo se v zemljo . . . Ptiči povešajo glave in molče . . . Prešinjajo jih slutnje . . . Zdajpazdaj se vzdigne šum po drevju, kakor bi nevidne peruti frfotale ob njem — peruti smrtnega angela . . .

Nebo je zavezjeno s pustimi, brezbarvnimi oblaki . . . Nepremično stoje na svojem mestu, kakor bi bili pribiti, kakor bi hoteli na večno odtegniti zemlji zlato solnčno luč . . .

Otožen, duhomoren jesenski dan! . . .

* * *

Božidar je ljubil jesen . . . Bil je mehka, sentimentalna duša in prijala mu je otožnost, ki je plavala ob tem času povsod nad hirajočo, umirajočo naravo . . . No, morda mu je ugajala jesen tudi še iz kakega drugega vzroka, morda zaradi tega, ker ga je ta otožnost, ki je bila videti spojena nerazdružno ž njo, spominjala tiste žalne obleke, ki jo je nosila ona, ki . . .

* * *

Nikdar je ni videl drugačne, nego temno oblečeno! . . .

Preudarjal je mnogokrat, kaka nesreča jo je doletela, koga je izgubila: ali mater ali očeta, brata ali sestro —? Hodila je vedno sama, in da je v resnici žalostna, ji je bral na obrazu . . . Neka tiha otožnost je bila razlita po njenem bledem, mehkem licu, in iz njenih velikih, temnih oči, nad katerimi so se mogočno bočile goste, črne obrvi, je odsevalo nekaj, kakor — no, pri teh očeh se nikdar prav spoznal ni! . . . Njeni pogledi so bili v nekakem protislovju z resnobo, v katero se je zagrinjal njen klasično lepi obraz, v teh pogledih je

telo nekaj in žarelo, kar se ni dalo izraziti, nekaj nepopisnega, skrivnostnega, čudovito učinkujočega! . . .

Čutil je, kako mu je šlo po žilah, kako mu je zakipela kri, kadar ga je — slučajno seveda, kajti navadno ga je ignorirala — zadel žarek njenega očesa . . . Zdelo se mu je včasi, kakor bi bilo v tem pogledu nekaj izzivajočega, nekaj hotljivega — ali priznati tega vendar ni hotel, kajti bil je velik idealist! . . .

Naposled je prišel do prepričanja, da je to, kar je izražalo njeno oko, le koprnenje, le hrepenenje — morda — po tolažbi. Zdelo se mu je, kakor bi si želela koga, ki bi jo tešil, ki bi ji ob strani stal v borbi s kruto usodo . . .

»Revica, revica!« je vzklikal večkrat. »Tako mlada, tako lepa, pa vedno — v žalni obleki! . . . Če ji že ta mrtva barva pristaje tako, kako bi šele žive boje poveličevale njeno krasoto! . . .«

In zatopil se je v sladke, mameče misli . . . Predstavljal si je, da je znan ž njo . . . da jo spremlja na dom . . . da sedi tam poleg nje . . . Predstavljal si, da sloni njena lepa glavica na njegovih prsih, on pa da jo gladi, boža, pritiska k sebi . . . Ah, kako toplo mu je bilo pri srcu ob takih mislih! . . .

Večkrat, kadar jo je zalotil na cesti, se mu je vzbudila želja, da bi šel za njo, a nikdar si ni prav upal. Imel je v svoji rahločutnosti vse mogoče pomisleke. Bal se je razjeziti jo, a sram ga je bilo tudi ljudi. Nikomur, nikomur ne bi bil izdal, kar je čutil, kar je mislil in si želel! . . . In ali bi je ne kompromitoval, ako bi opazil kdo, da hodi za njo? . . . Svet je hudoben in tako nedolžno dekletko je najmanj varno zlobe in škodoželjnosti! . . .

Sicer se mu je hotelo videti včasi, da semtertja kak drug moški pritiska za njo, toda imel je v svoji škropuloznosti občutek, kakor bi ji samo njegova bližina mogla škodovati, drugih ne . . . Ako je torej kdaj sledil njenim korakom, storil je to od daleč in tako, da nikdo ni mogel slutiti, za katerim ciljem stremi . . .

Ah, kako mu je pri takih prilikah utripalo srce! . . . Kako mu je bolešno zadrhtelo vselej, kadar jo je gneča zakrila njegovim očem! . . . Kako se zaveselilo zopet, ko je iznova uzrl njeno vitko, visoko postavo! . . . Kako, kako se je naslajal ob gracioznosti njene elastične hoje, ob plemenitih gibljajih njenega mladostnokrepkega života — dokler mu ni izginila v kaki prodajalnici ali v kaki veži!

Potem pa je taval kakor pijan in izgubljen okrog . . .

Včasi se je kar sredi drugega dela, sredi svojih študij zmislil nanjo in na njeno žalno obleko, in potem ga ni trpelo več doma, potem ga je z neodoljivo silo gnalo ven, iskat je . . . Počasi se je bila vkradla v njegovo srce . . . Spočetka se je komaj zmenil za lahki nemir, ki se mu je vzbudil v prsih vselej, kadarkoli jo je ugledal; a bolj in bolj se ga je pollaščala neka potreba, videti jo, pogosteje in pogosteje se mu je vračal spomin nanjo, dokler ga ni pograbil vrtinec ter ga z elementarno močjo potegnil v krog njenega čara . . . In od tistihdob je njegovo srce ni hotelo pogrešati več! . .

Nikdar pa mu še ni bilo tako čudno otožno v prsih kakor tistega jesenskega dne! . . Nikdar še ni bilo njegovo srce tako pusto in prazno, tako samo s sabo nezadovoljno! . . Nikdar še ni tako krepko zahtevalo hladila in tešila za tiste želje, ki so ga prešinjale, vznemirjale ter ga navdajale z neko čudno, pekočo žejo . . .

Hotel je nalagati sam sebe in začel se je vpraševati, odkod to? A kmalu si je moral priznati, kako smešno je njegovo početje! Saj jo je videl v tisti njeni žalni obleki povsod, kamorkoli se je ozrl — naj je obrnil svoj pogled v pisani gozd ali na megleni travnik, gori v umazane oblake nad svojo glavo ali tjakaj proti zahodu, kjer se je kakor skozi majhno lino smehljalo modro nebo — povsod, povsod mu je plavala njena podoba pred očmi! . .

Da, nje je iskal, nje si je želelo njegovo srce! . .

Dolgo je ni bilo od nikoder, ali vedel je, da pride, vedel tudi, da se ima danes nekaj zgoditi! . . Imel je slutnje, in on je verjel svojim slutnjam . . .

In res, niso ga varale! . . Baš v trenutku, ko so se bile njegove misli za hip ločile od nje, ko je bilo nekaj drugega obrnilo njegovo pozornost nase, se mu je prikazala . . . In čudno, toliko da nista trčila skup! . . Tako blizu ni bil še nikdar poleg nje! . . Skoro njeno sapo je čutil, čutil mameči vonj, od katerega so bili prepojeni njeni lesketajoči se lasje in s katerim je bila nasičena njena temna obleka. In kako ga je pogledala danes! — Tako nenavadno, tako pomenljivo! . . Pretreslo ga je po vseh udih, noter v mozeg! . . Ali naj se tudi zdaj oddali od nje, ali naj tudi danes pusti, da se vrinejo drugi med njega in njo? . .

Ne, danes bi mu tega ne bilo dopustilo srce — danes je hotel, je moral za njo in naj se zgodi, kar hoče! . .

Kako bi mu mogla zameriti, če jo obožuje? . . In kaj na tem, če zve prav ves svet, da jo ljubi! . .

Ah, ta žalna obleka, kako se ji je podajala, kako se je oprijemala njenih mehkih, polnih udov, kako je povzdigovala beloto njenih lic in njenega labodskega vratu! . . . Zdela se mu je v tej opravi kakor upodobljena žalost, kakor alegorijski kip — podoba jeseni, umirajoče in hirajoče narave! . . . Revica, revica! . . .

Ponosito in brhko obenem je stopala pred njim, da so ji pri vsaki stopinji odskakovala njena nekoliko kratka krila od nog. Že iz njene hoje se je dalo posnemati, da ima krasno razvita meča in nenavadno čvrst život . . . Ob baržunastem robu njenega krila je zdajpazdaj koketno priblestelo nekaj belega, da se je videlo tako nekako, kakor kadar pomežikuje za gorami. A vse to Božidara ni motilo v njegovi resnobi in v njegovih svetih čuvstvih . . . Mislil je samo na to, zakaj žaluje, zakaj se ne more ločiti od črne barve, in dasi je zrl v njen hrbet, je imel vendar samo njen milobni, njen otožni obraz pred seboj . . .

Toda nekaj ga je vleklo danes za njo, vleklo z neodoljivo silo tako, da so mu prešli vsi pomisleki, da je drevil za njo, ne oziraje se na levo ali desno, ne meneč se za to, ga li kdo vidi, vzbuja li sum pri kom s svojim početjem . . . Videl je samo njo, samo njo, ki je bila tako lepa, tako krasna, videl samo nje žalno obleko, njen žalostni obraz! . . . In nekaj nepopisnega je čutil v njeni bližini! . . . Usmiljenje, sočutje in ljubezen — vse to mu je prešinjalo ude! . . . O, bil je prepričan, da je nesrečnica, in slutil je v sebi poklic, da jo tolaži, da ji da opore, da jo reši neprilik in nezgod! . . . Bil je uverjen, da je angel, ki trpi po nedolžnem, in bil je pripravljen, maščevati jo! . . .

Semtertja se je ozrla v kako šipo ob strani nahajajočih se velikih izložb . . . Vse poulično življenje in vrvenje se je zrcalilo v teh šipah . . . Videla je lahko sebe, videla pa tudi, kaj se godi okrog nje, ne da bi bila grešila zoper dostojnost in diskretnost . . . Ali Božidar tega niti zapazil ni! Omamljen od vonja, ki je valovil od njenega života v ekscentričnih krogih, prevzet od neznatnih čuvstev, je taval kakor pijan za njo . . . Misli so ga čimdalje bolj zapuščale. Nič več se ni izpraševal, kaj dela, kaj hoče, kaj je njegov namen . . . Šel je za njo, kakor bi bil magnetizovan od nje, in život mu je izpreletavala čudna slast, od katere se ločiti ni mogel, slast, katera bi ga bila lahko zapeljala v smrtno nevarnost . . .

»Ah, to nebeško, to angelsko bitje! . . .« Samo ta misel mu je semtertja prešinila glavo, potem pa ga je prevzela spet nekaka omotica in zopet je stopal kakor brez zavesti za njo . . .

Šele ko se je pri nekih vratih ustavila, se je zdrznil. In tedaj je opazil tudi, da je že daleč zunaj iz mesta, da se nahaja v eni najbolj odstranjenih ulic . . . Tukaj ni bilo ne duha ne sluha več o razkošnem mestnem življenju, o hrupnem vrvenju, ki je drugod odmevalo od zidovja in tlaka . . . Tiho in mrtvo je bilo vse okrog . . . Mimo je prišepalo samo staro, v revne cunje zavito babišče, ki je nekako lokavo vprlo v Božidara svoj pogled. A on se ni zavedel pomena tega njenega pogleda; njena navzočnost ga je samo opozorila na ubožstvo, ki je vladalo tod.

Hipoma se je spomnil zopet:

»Revica — revica! . . . Saj sem dejal!«

In še bolj se mu je smilila, še bolj jo je ljubil! . . .

Prestopivši vežni prag, se je bila ustavila in zasukala napol nazaj . . . In tedaj je Božidar zapazil, kako se je njena krasno zakrožena zgornja ustnica ločila od spodnje, kako je zablestel niz drobnih bisernih zobkov izmed njiju in kako ju je obvel nepopisen, neizrazen smehljaj, pod katerim vplivom je zadrgetal po vsem životu . . . In njene oči — oh, te oči so se jokale in smehljale, so prosile in zahtevale — vse obenem! . . .

Videlo se mu je, kakor bi mu bila na lahko namignila, in ni se mogel ustavljati! . . . Po životu mu je zagomazelo sladke groze in opotekajoč se je stopil za njo . . .

Po veži je bilo vlažno, mokro . . . Privzdignila je malce svojo temno gornjo obleko in snežnobelo spodnje krilo, ki je prilesketalo izpod nje, se je zdelo Božidaru kakor svetel pramen zlatih solnčnih žarkov, ko ga je vodila po temnih, nizko obokanih, zaduhlih hodnikih . . .

Pri nekih vratih je obstala . . . Božidar je trepetal in se tresel razburjenja, ona pa je potaknila z mirno roko ključ v ključavnico ter odklenila vrata . . . Stopila je pred njim v sobico, v prijeten somrak zagrnjeno, z močnimi dišavami napolnjeno in z vso udobnostjo opremljeno, on pa je brez volje, skoro brez zavesti stopil za njo.

Vrata za njim so se zapahnila in . . .

* * *

Božidar je hodil z upognjeno glavo pa mislil, neprenehoma mislil na oni dogodek . . . Kar ni mu hotelo iz spomina tisto — še v sanjah se mu je bavil duh z onim doživljajem. Še bolj pa je

bilo pri tem prizadeto morda njegovo srce . . . Izpremenil se je bil čudno od tistihdob, vsa njegova narav je bila postala druga, po njegovih žilah se je pretakala vse drugače kri nego poprej . . .

Nad njim se je smejalo vedro nebo, okrog in okrog je bilo vse jasno, samo v njegovi glavi se ni hotelo zjasniti . . . Mislil je in mislil, toda doumeti ni mogel! . . . Doumeti ni mogel, kako je to mogoče! . . . Tista žalna obleka, tisti turobni obraz, tiste melanholične oči in . . .

Ne, ne, tega ni umel! . . . Srce se mu je krčilo v kruti boji in v glavi se mu je hotelo zblesti . . . Poprej je imel nazore, imel je svoje stalno prepričanje! . . . Zdaj se mu je bilo razpršilo vse! . . . Poprej si je domišljjal, da ume življenje, da ume poklic človeka . . . Ustvaril si je bil svojo lastno filozofijo, nekoliko fantastično sicer, a vendar s pozitivnimi načeli! . . . Zdaj je bilo zadobilo njegovo naziranje o svetu, o človeku, o vsem — smrtni udarec! . . .

Nikakega skladjaja ni videl več — vse se mu je zdelo nezanesljivo in venljivo! . . .

Pred sabo je imel nerešen in nerešljiv problem! — —

Vsega tega pa je bila kriva tista žalna obleka, tisti turobni obraz, tiste melanholične oči in . . . —

Pesmi.

3.

Kakor večna luč zvestoba
v tvojih mi očeh gori,
in lepota tvoja mlada
mi v naročju koprne.

Ali vidiš? Tam na oknu
vene roža brez vodé.
Ali slišiš, draga? Vzdihi
zadnji le tako ječé:

»Kaj na svetu je zvestoba?
Hitro ocvetè obraz;
slepa, gluha je usoda,
brez srca odloči čas.«

Kazimir Radič.

Licejsko poslopje v Ljubljani.

Spisal P. pl. Radics.

retekli mesec so začeli podirati v Ljubljani zgodovinsko znamenito licejsko poslopje, ki je bilo več nego sto let velikega pomena za kulturni razvoj Ljubljane, Kranjske dežele in slovenskega naroda. Velikonočni potres l. 1895. je bil popolnoma pokvaril to starodavno stavbo, ki je služila toliko let v šolske namene nadarjeni slovenski mladini. Vsa učilišča, počenši od takozvane normalke pa do filozofske in teološke fakultete, so imela prostora pod to streho. Tisoč in tisoč slovenskih sinov si je postavilo tukaj temelj svoji nadaljnji visokošolski naobrazbi ter se pripravilo za svoj poznejši poklic. Povoda je torej dovolj, da se nekoliko ozremo nazaj ter v kratkih potezah očrtamo zgodovinske podatke te stavbe . . .

Leta 1073. je bogati ljubljanski trgovec, Peter Baldavic, ustanovil cerkev sv. Filipa ter jo preskrbel s potrebnimi dohodki. Graditi so jo začeli meseca maja istega leta na prostoru, kjer stoji sedaj (1662) frančiškanska cerkev.

S prispevki ljubljanskih meščanov so leta 1233. poleg te cerkve sezidali samostan za novodošle frančiškane »minorum conventualium«.

Prvi gvardijan se imenuje frater Vincen tius 1242. v neki listini gornjegrajskega opata Henrika.

Dne 6. avgusta 1269. leta je izdal v tem samostanu (in domo fratrum minorum) briksenski škof Bruno (lastnik blejskega gradu) neko listino pl. Hartenbergu; kot priča se navaja med drugimi tudi vojvoda Ulrik Koroški.

Leta 1382. je samostan pogorel z okolico vred.

Leta 1403. so začeli zidati novi samostan ter ga dokončali leta 1412.

Leta 1519. so utrjevali Ljubljano vsled neprestanih turških napadov in pri tej priliki prizidali samostanu okrogel stolp.

V letih 1527.—1533. so zgradili utrdbo na poljanski strani poleg takozvanih »kloštrskih vrat«, 1560. l. pa voglat stolp pred »kloštrskimi vrati« proti Gradu.

1575. (v reformacijski dobi) je samostan propal, ker so se luteranski prebivalci branili dajati miloščino frančiškanom.

V letih 1578—1580. so pokopavali na samostanskem pokopališču — »Freythof« — (na prostoru pred sedanjo Mahrovo hišo, kjer

je stala nekdanj cerkev) in pa pod križevim potom v cerkvi sami mrliče protestantovske vere. Tako so pokopali n. pr. l. 1580. 9. oktobra Ivana pl. Auersperga (Turjaškega); nagrobni govor mu je govoril superintendent Spindler. O nekem drugem takem pogrebu pa frančiškani niso dovolili predikantu prestopiti samostanskega praga.

Leta 1596. so se naselili v frančiškanskem samostanu v Ljubljano došli jezuiti, katerim pa so bili prostori premajhni; zato so se kmalu potem preselili v ces. hospital pri sv. Jakobu, hospital pa so premestili v frančiškanski samostan.

Dne 15. februarja leta 1612. so se zopet naselili v svojem samostanu frančiškani, katere je bil nazaj pozval škof Tomaž Hren.

Dne 6. marca leta 1612. in dne 20. marca leta 1613. so kranjski stanovi dovolili frančiškanom najprej 500 gld., pozneje pa 200 kron t. veljave za pozidavo cerkve in samostana, dne 7. maja leta 1650. pa zopet 300 gld. za prenovljenje refektorija in stolpov.

Leta 1784. so frančiškani vsled cesarske odredbe ostavili svoj dosedanji samostan ter se nastanili s 1. novembrom istega leta v prostorih, kjer bivajo še dandanes.

Leta 1786. so podrli staro frančiškansko cerkev, Marije v nebo vzete, s križevim potom vred, kjer je bilo 20 grobišč najuglednejših rodbin v deželi. (Auersperg, Blagaj, Barbo, Coppini, Gallenberg, Moškon, Zojs i. t. d.). Pri tej priliki so našli 340 še ne prav strohnelih trupel in pa posodico, v kateri je bilo srce turjaškega kneza.

Še istega leta je inženier Schemerl vsled naročila cesarja Jožefa II. odobril samostansko poslopje za posvetno uporabo — potem ko so se bili prejšnje leto (1685.) v njem naselili usmiljeni bratje ter ustanovili bolnico, katero so pa čez nekaj mesecev premestili v samostan bosopetih menihov (kasnejša deželna bolnica ob Dunajski cesti, sedaj tudi že podrta).

Leta 1787. so kranjski stanovi sprejeli predlog c. kr. kresijskega urada, kakor ga je bil sprožil znani kranjski zgodovinar Anton Linhart, in ki je meril na to, da se bivši frančiškanski samostan izpremeni v ljudsko šolo, kjer naj bi bilo prostora tudi za latinske ter filozofske šole in pa za projektovano učno knjižnico.

C. kr. učna knjižnica je bila kot c. kr. licejska knjižnica ustanovljena konec 18. stoletja. Nastala je iz zbirke, ki so jih dali: kmetijska družba, privatna biblioteka Karla Peera, knjižnica Zatiškega in Freudentalskega samostana, obutih in bosih Avgustincev in Jezuitov v Ljubljani ter Servitov v Devinu. Vse te zbirke so dale

skupaj 19.415 zvezkov. Čitalnica v licejski knjižnici je bila otvorena l. 1793. Pozneje se je pomnožila knjižnica še z zbirkami, ki so jih imele bivše deželne evangelske (protestantovske) knjižnice Trubarjeve, Dalmatinove in Bohoričeve ter drugih pisateljev XVI. stoletja. Te knjige so se nahajale večinoma v škofijski rezidenci v Gornjem gradu. Leta 1801. je štela licejska biblioteka že 23.239 zvezkov. Veliko dragocenih, zlasti za slavistiko važnih knjig je priraslo licejski biblioteki, ko so se pridobile knjižnice barona Zoisa in Jerneja Kopitarja.

Današnja licejska bibl. šteje 55.667 zvezkov, 6966 sešitkov, 2414 listov, 420 rokopisov, 243 zemljevidov in 188 tiskovnih umotvorov.

Prvi bibliotekar je bil profesor filozofije in ravnatelj filozofskih tečajev na ljublj. liceju, Franc Wilde. Za časa francoske vlade (1809 do 1814) je bil njegov naslednik učenjak Charles Nodier. Za njim je prišel slovenski Mezzofanti, Matija Čop. Potem prof. Likavec in znani »Čebeličar« Kastelec. Za tem dr. Gotthard Muys, a sedanji bibliotekar je g. K. Štefan, skriptor pa prof. Pintar.

Obenem so zahtevali, da preide popolnoma v njihovo last, in plačali leta 1798. verskemu zakladu 9215 gld. v dvorni komorni obligaciji, 7 gld. in 44 kr. pa v gotovini. Vsa adaptacijska dela v letih 1788—1790 pa so stala 33 169 gld. 40 kr.

Meseca septembra 1790. se je pričela ljudska šola v novih šolskih prostorih, meseca novembra istega leta pa redni pouk gimnazijskih predmetov. Dve leti kasneje (1792.) je štela gimnazija (»licej«) 6 razredov z 203 učenci.

Tega leta se je predavala tudi filozofija in teologija v novem šolskem poslopju. Sploh je služilo poslej raznim sličnim namenom. Nižja realka, učiteljišče, glasbena in risarska šola, deželni muzej, historično društvo in še mnogo drugih takih zavodov je bilo pod to streho.

Za časa francoskega gospodarstva na Kranjskem se je ustanovila v Ljubljani pravna akademija, na kateri se je po prerodu narodov (l. 1848.) predavalo več pravnih predmetov v slovenščini.

Šolskim namenom je služilo to poslopje, ki se pravkar podira, do meseca septembra 1899. l., ko se je preselila c. kr. višja gimnazija (l. državna) kot zadnji zavod iz licealnega poslopja v svoje nove prostore ob kolizeju.

Še se blesti nad vhodom posvetilo, spominjajoče se plemenitega cesarja Jožefa II., toda zidovje se ruši — kmalu izgine tudi ono.

Kdo prešteje vse one, ki so v teku enega stoletja izšli izpod te strehe med življenje ter se odlikovali v raznih službah? Da ne

omenjamo sedaj živećih moŝ, ozrimo se le nekoliko v preteklost! Pred nami se bleste imena: Prešeren, Knoblahar, Ulepić, Lehman, Bleiweis, V. F. Klun, Deŝman, Toman, Dimic, Hicinger, E. H. Costa, Jurćić, Levstik, Erjavec in mnogo drugih. Vege ni med njimi, kajti on je zagovarjal svoje »disertacijske these« še v starem poslopju filozofske fakultete, v takozvani redutni palaći, na katere mestu stoji danes moderno učilišće za ŝensko mladino.

Novija pripovetka u Srba.

Za »Ljubljanski Zvon« napisao¹⁾ prof. Andra Gavrilović (Beograd).

Neka mi se ne zameri ŝto ću, upitan od uredništva »Ljublj. Zvona« o novijoj i najnovijoj pripoveci i romanu u Srba, početi govor kratkim literarno-istoriskim napomenama o razviću beletristike srpske. Taj je razvitak u nas obeleŝen istim onim menama, po kojima se u knjiŝevnoj teoriji izlaŝu vrste i pravci umetničke pripovetke.

Tek je dvadeset godina, kako se pripovetka srpska uputila pravcem, koji joj daje pravo na naziv umetničkog dela. Oko nekih sedam decenija ona se pisala ali ne i studovala onako, kako se danas traŝi od pripovedaća i romansijera.

Sve se to tiće poglavito pripovetke u obiĉnijem smislu; roman pak bejaše veoma retka pojava, joŝ redje sreće. Ni danas roman srpski nema da pokaŝe takmaca n. pr. nekim Krsnikovim romanima. Najbolji pripovedaĉ Slovenskoga Juga — Laza Lazarević — nije pisao romana; najdarovitiji srpski pripovedaĉ — Janko Vesilinović — nije bio spremljen za roman . . .

Svi su ovi navodi, razume se, liĉno miŝljenje pisca ovih vrsta, zato — vratimo se početku govora o literarno-istoriskom razvitku srpske beletristike.

* * *

Prvo doba umetničke pripovetke srpske pripada pravcu romantiĉkom. Ali je pitanje: da li smo joŝ i sada sa svim iziŝli iz toga doba? Tome se ne treba ĉuditi. Bujan i zdrav mlad narod odista je proŝiveo sav vek svoj romantiĉkim ŝivotom: takva mu je istorija, pa

¹⁾ Na naŝo posebno proŝnjo je napisal g. Gavrilović svoj ĉlanek z latiniĉo.

takva i njegova narodna poezija. Mogaše li se književnost odmah odvojiti od toga, vekovima osvećenoga, života? Osem toga: u doba početaka naše pripovetke umetničke taj pravac gospodovaše i u literaturama naprednijih naroda evropskih.

Ali, bežeći od teorisanja, da predjemo na samu stvar.

I začetnik i najizrazitiji predstavnik romantičke pripovetke u nas bio je Milovan Vidaković (1780—1841). Rodjen u Srbiji, blizu Beograda, prešao je u Austro-Ugarsku, gde se i školovao pa je tamo i živeo, a umro je u Pešti. Rad je njegov poglavito na romanu. Tu dolaze: Ljubomir u Jelisiumu, Kasija Carica, Usamljeni Junoša, Velimir i Bosiljka itd. Svi su ovi romani »istoriski« t. j. događaji su bačeni u doba starih srpskih careva, kraljeva, kneževa, koji i sami u njima sudeluju, ali inače nema tu ničega istoriskoga. Obrazac je za njih bio Vidakoviću u srednjevekovnim ritterskim romanima francuskim i nemačkim. Novije istraživanje nalazi tu i više od ugledanja: kao što je n. pr. Carica Kasija u stvari roman o Oktavijanu itd. »Ali je — veli o Vidakoviću — naš literarni istorik Svet. Vulović — on bio omiljen narodni pesnik, i dela su mu se rado čitala dugo posle smrti. Čudesa, neobični i neverovatni događaji i vrlo fantastične slike njegovih romana — to je jako mamilo na čitanje narod naš, koji u to doba — u početku naše nove književnosti — ne imadjaše, osim Dositija, nijednog svog pisca, a ukus mu ne bijaše toliko razvijen, da bi mogao mahnisati poeziji na tome stupnju. S druge strane davaše tim romanima stalno mesto u srcu narodnom patriotski narodni dah njihov. U njima se mahom događjaše sve na srpskom zemljištu. Mila istoriska imena narodna oživeše u prijatnoj pripoveci. Dušan, car Uroš, knez Lazar, Miloš, Marko, kosovski junaci, hajduci, srpska sela i bregovi — sve to izlažaše kao živo i kao pobednik. A uza sve ovo blag ton moralisanja i živo, idilsko slikanje prirode.« — Van sumnje je da su Dositije Obradović i Milovan Vidaković stvorili srpsku čitalačku publiku. —

Druga znatna pojava, koja opet čini sredsredu, jeste Bogoboj Atanacković (1826.—1858), koji je rodjen u Baji, u Ugarskoj, gde je i umro. Pravne je studije slušao u Beču. U pokretu 1848. imao je znatna udela, bio je narodni zastavnik, zbog čega je docnije morao emigrirati; te je pohodio Francusku, Italiju, Nemačku, Švajcarsku, Englesku. Za kratkoga veka Bogoboj je mnogo uradio. Od njega imamo dve sveske novela i nekoliko još pripovedaka. Od tih radova njegova Bunjevka i danas se sme preporučiti. Ali mu je

najznatniji rad roman *Dva Idola* (I. sv. 1851, II. 1852; obe ujedno u izdanju Srpske Književne Zadruga knjiga 10). *Dva Idola* stoje danas kao prvi bolji srpski roman, koji gradju crpe iz savremenog života. Ali, crtajući savremeni život i ljude, Bogoboj se nije mogao oteti onom književno-beletrističkom pravcu, kome je već ranije sa svojim talentom stao u službu. On je i ovde, kao i u svim novelama svojim, sledbenik sentimentalnoga pravca. Tako je moralo biti. Čovek tako nežne duše ne bi ni mogao pisati u teškim danima posle 1848, o tim događajima, a da ne pusti srcu na volju. S druge pak strane ljubav prema životu i svetu uopšte i prema srpskom narodu posebice, verovanje da za njegov narod nema smrti — ne dadoše Bogoboj da postane pesimista. On u svome romanu uzdiše ali ne očajava. Inače, njegovo pričanje o događajima svedoči, da je i sam u njima sudelovao; detaljan opis putovanja njegovog junaka pokazuje pisca, koji iznosi svoje putne utiske. A sve to skupa izaziva veće interesovanje i verovanje. Da razumemo ipak veliku sentimentalnost glavnoga lica, treba se setiti, da je srpska književnost već dosta pre toga imala prevod *Getova Vertera*. Kritički čitajući *Dva Idola* naći će se u njima dosta lepih odlika, jezgozovitih misli, krasnog rodoljubja, što je sve učinilo, da se rad Bogobojev smatra lepom pojavom u srpskoj književnosti. —

Treći znamenitiji predstavnik jeste *Jaša Ignjatović* (1824—1889), koji rođenjem, životom i radom pripada takodjer austro-ugarskim Srbima. Bio je i političar i žurnalista, ali na tom polju nije imao sreće, da mu rad bude u skladu sa željama narodnim. Svetlija mu je književna uspomena. On je pisac priličnog broja romana i mnogih pripovedaka, a sve je pravca romantičkog ili — realističkog. Ovoga je veći broj. Iz prve grupe najznatniji mu je rad *Djuradj Branković*, istoriski roman, a iz druge roman iz društvenog života *Milan Narandžić*. Prvi je rad ostao pri uvodu u roman, a i drugi je nezaokrugljen. Kritika nije Ignjatoviću odričala pravi pripovedački talenat, ali mu je s razlogom zamerala za površnost i nemarljivost, kojom je napisan n. pr. inače lepo zasnovan roman *Večiti Mladoženja* i upravo svi drugi radovi Ignjatovićevi. Osem toga je bilo, možda s manje osnova, zamerke, što on često nalazi gradje u običnim svakodnevnim doživljajima. Ignjatović je vrlo dobar poznavalac malovaroških prilika i tipova u austro-ugarskih Srba, te je iz te sredine mahom i uzimao gradju.

Vredan i oduševljen književni radnik bio je *Milorad P. Šapčanin* (1842—1895), od čijih je radova, ako se ne varam, nešto

prevedeno i na slovenski. On je pisao pesme, drame, pedagoške rasprave, ali mu je pripovetka bila glavno obeležje. Skupljene pripovetke njegove izdala je novosadska knjižara Braće M. Popovića. Među njima su najbolje Sanjalo-omanji roman — i Monah Genadije, a i ostale se daju zabavno pročitati. Šapčanin je pravi predstavnik tako zvane pripovetke sa sela, koja je v nas imala najveći broj pisaca, pa je i danas još dosta česta. —

Djura Jakšić (1832—1878.), proslavljeni pesnik, napisao je pored pesama, bisera naše umetničke poezije, i pored drama još i veliki broj pripovedaka, koje su se uvek rado čitale i čitaće se, dokle se god bude u Srba marilo za — poeziju. U toj vrlini ujedno je i mahna njegovih pripovedaka. One su, u glavnom, dvojake: romantičke i pripovetke sa sela. Prve su skup krasnih poetskih opisa i energično izvedenih slika — to su spisi, koji će uvek ostati obrazac svoje vrste, ali nisu pripovetke — istoriske. Druge su mahom idilsko slikanje prilika, u kojima nastaje borba, ali s malim izuzetkom, uvek pravda pobjedjuje. I ako literarni istorik ne može biti zadovoljan time kao vrstama beletristike, ipak će uvek priznavati, da bi u srpskoj književnosti nastala čudnovata praznina, kad bi se ti radovi digli. To, i ako u manjoj meri, važi i za one nekolike njegove pripovetke, koje slikaju satiričnim tonom komične scene malovaroškog života te ne dolaze ni u jednu od pomenutih grupa. —

Istoriska pripovetka dobila je odredjeniji ton u nekim radovima Vladana Djordjevića, čiji se romani Kočina Krajina i Stevan Dušan (nedovršeno), i ako su prepuni romantike, ipak mogu smatrati kao neki napredak. — Mnogo su se veće nade polagale na Čedomilja Mijatovića, koji je u vrlo mladim godinama napisao nekolike pripovetke a za tim dugo vremena radio na istoriji. Njegovi istoriski eseji, s više duhovitosti nego kritike, ostavljahu utisak jačeg pripovedačkog talenta. Najzad je i on poslušao takav glas i napisao Ikoniju, vezirovu majku, koja je prevedena i na slovenski, Rajka od Rasine i Kneza Gradoja od Orlova Grada, s kojima je zbilja bila zadovoljena šira čitalačka publika, ali ne i kritika. Jedno je svoje delo Mijatović posvetio uspomeni Milovana Vidakovića i time je sam lepo obeležio karakter toga svoga pripovedanja. — Istoriska je pripovetka za srpskoga pisca još neprestano primamljiva vrsta rada, ponajpre valjda zato, što nje, savršene, srpska književnost još nikako nema. Zato i jesu mnogi kušali — pa i dva cenjena talenta, Sima Matavulj i Janko Veselinović, probahu sa po jednim većim radom, ali im

uspeh osta daleko iza uspeha drugih njihovih radova. Ta je primamljivost izazvala ranije i Andru Gavrilovića (romani: Prve žrtve, Banjsko zlato, Despotova vlastela, zbirka: Ašinske priče) na polje takih radova, posle kojih nije bilo novijih, većih pojava. —

Svi se slažu da je šteta, što je odavno prestao objavljivati svoje pripovetke Milovan Dj. Glišić, koji je priličnim brojem takih radova (dve zbirke i veći broj rasturenih) zainteresovao čitaoce svih redova originalnim posmatranjem, vešto pogodjenim manirom i duhovitim humorom. —

Kao zasebni tipovi stoje Stefan Mitrov Ljubiša (1824 do 1878.) i Milan Dj. Milićević, koji su se u zrelih godinama javili pripovetkom. Jak pripovedački talenat Ljubišin iskazan je u pripovetkama iz primorskog srpskog života. U njima je obično događaj, o kome se u narodu priča, način je kazivanja narodski, pa ipak je sve to — vidi se po svakoj rečenici — prošlo kroz ruke vešte u odabiranju dragocenog od običnog kamenja. To im i jeste glavna karakteristika. — Milićević je takodjer saopštavao tek ono što je bilo u stvari ili se kao takvo kazuje. Posle većih i važnih etnografskih radova došli su iz pera njegova ovi manji prilozi kao epizode, koje na svoj način dopunjuju ukupnu sliku. — — —

U pretpostavci, da sam ovim vrstama pripremio čitaoca za zajedničko pregledanje novije i po tom najnovije pripovetke u Srba, predjimo na stvar!

(Dalje prih.)

Pri vinu.

In ko nam bol srece razdvaja,
pa v roke čaše polne spet!
Ko z vinom duša se napaja,
tako lahko pozabiš svet!

Tako lahko pozabiš solze,
pekoči lek pekočih ran —
in tebe ž njimi, neumljiva,
ki si jih zvabila na dan.

A. Gradnik.

Bleiweis — izdajatelj Prešernove zapuščine.

Zabeležil Ivan Prijatelj.

II.

oje domnevanje se je potrdilo. Glede na beležko, ki sem jo priobčil pod zgoranjim naslovom v 8. številki »Ljublj. Zvona«, mi je poslal skriptor L. Pintar nemški izvirnik enega izmed dveh Bleiweisovih pisem, ki sem trdil, da ju je Bleiweis leta 1875. ponaredil. Nemško pismo se je našlo v Levstikovem gradivu za Prešerna. Odkod ga je Levstik imel, se ne vé. Morebiti ga je našel v Prešernovi zapuščini, odkoder ga je Bleiweis pozabil odstraniti, potem ko ga je nadomestil s slovenskim prevodom? Nemški izvirnik slove — dodajam na strani tudi Bleiweisov slov. prevod za one, ki nimajo Letopisa l. 1875. pri roki, pa jih zadevica zanima:

»Hochverehrter Herr Doctor!

Im Anschlusse folgen die versprochenen Daten für das Festgedicht, den auch 2 deutsche Gedichte aus früherer Zeit von Hr. Karinger beige-schlossen wurden.

Das slovenische Gedicht, welches Euer Wohlgeboren zur Verherrlichung des Tages zu verfassen die Gefälligkeit haben werden, wird im Saal vorgetragen werden und zwar gerade unmittelbar vor der Enthüllung des Porträts des Bürgermeisters, welches neu gemalt hier aufgestellt wird; daher geht die Bitte des Schützen-Vorstandes dahin, dass Euer Wohlgeboren am Schlusse des Gedichtes auf diesen feierlichen Moment vorbereiten, welcher nach geendigtem Vortrage des Gedichtes also-gleich erfolgt. — Um Euer Wohlgeboren in die volle Kenntnis des Vorgesanges zu setzen, folgt im Anschlusse auch das Programm der Feierlichkeit.

Die Festivität wird am 29. d. M. Statt finden, da jedoch die Drucklegung und das Einstudiren des Gedichtes

»Predragi prijatelj!

V prilogi prejmeš nekatere opomene, ki sim Ti jih obljubil za slavnostni govor na čast mnogozaslužnemu našemu županu Hradeckitu. Prilagam Ti tudi dve nemški pesmi iz prejšnjega časa, ki mi ju je dal gosp. Karinger.

Določeno je, da se ta govor govori v dvorani, ravno predno se odkrije podoba županova, ki je nalaš za to dvorano narejena. Zato prosi predstojnik strelcev, da bi htel slavnostni govor tako osnovati, da konec govora občinstvo pripravi na to odkritje.

Da pa veš, kako se bode vršila vsa slavnost, prilagam Ti v prilogi ves program. Slovestnost bode 29. t. m. Ker pa tisek govora, in da se ga govornik nauči, vsaj 5 dni potrebuje, prosim Te lepo, da izgotoviš delo do 24. dne t. m.

wenigstens 5 Tage früher geschehen soll, so werden Euer Wohlgeboren gebeten, wo möglich bis zum 24. d. M. es fertig machen zu wollen. Der Dank aller Vaterlandsfreunde ist Ihnen im Voraus gewiss.

Achtungsvoll

Euer Wohlgeboren
ergebenster Diener

Prof. Dr. Bleiweis.

Laibach, am 10. Juni 1845.

Nemško pismo ima vrhutega naslednji postscriptum, ki ga slovensko nima:

»Die Novice haben dem eifrigen Zuthun des H. Bürgermeisters viel zu danken, der, wo es Gemeinnütziges gilt, nicht kleinlich die Einnahme mit der Ausgabe berechnet, sondern die Landwirthschafts-Gesellschaft fortwährend zur Liberalität stimulirt — daher wird Ihr Gedicht auch am nächsten Mittwoch darauf in den Novice erscheinen.«

A na čelu pisma je Bleiweisova lastnoročna beležka iz poznejšega časa:

»Das in Rede stehende, von mir angesuchte Gelegenheitsgedicht zur feierlichen Enthüllung des Denksteins auf der Schießstätte, deren Regenerator der verstorbene Bürgermeister Hradecky war, hat Dr. Prešern verfasst und ist in den Novice Jahrg. 1845 abgedruckt.«

Opozarjam samo na naslednjo zanimivost: v slovenskem ponarejku Bleiweis Prešerna tika in govori ž njim v najbolj prijateljskem tonu, v nemškem izvorniku pa ni niti sledu o kakem »prijateljstvu«. Tu je: Hochverehrter Herr Doctor . . . Das slov. Gedicht, welches Euer Wohlgeboren . . . die Gefälligkeit haben werden . . . a tam: Predragi prijatelj etc. . . Bleiweis torej ni podvrgel samo slovenskega pisma, ampak tudi ožje prijateljstvo do Prešerna. Da takega prijateljstva ni bilo, o tem govori že dovolj glasno samo dejstvo pismenega občevanja dveh mož, bivačih v enem in istem mestu, poleg tega ne večjem, nego je bila Ljubljana leta 1845. Prijatelj bi bil prijatelja naprosil za to uslugo ustno in mimogrede. Prešeren in Bleiweis si torej nista bila taka prijatelja, kakor se je vsled Bleiweisovega zatrjevanja mislilo doslej. Tako nam postane jasno marsikaj. Znano je, kako željno je vse pričakovalo novega slovenskega časopisa, ki so ga snovali rodoljubi leta 1838. in 1839. Prešeren je pisal Vrazu, da bo sodeloval pri

Velika zahvala vsih domoljubov
Ti je že naprej zagotovljena.

Ponavljam tedaj še enkrat prošnjo svojo in Te srčno pozdravljam.

Ves Tvoj

Dr. Jan. Bleiweis.

V Ljubljani 10. junija 1845.

njem, dasi o nameravanem uredniku Kordešu ni imel bogve kako visokega mnenja.

Leta 1840. je snoval Smolč »Ilirske novice« s prilogo »Ilirski Merkur« najbrž v zvezi s Prešernom, najodločnejšim sotrudnikom »Kranjske Čebelice«, (O tem obširneje po cenzurnih virih drugje.) Dne 1. maja 1838. l. je izšla prva številka Blaznik-Kordeševe »Carniolie«, ki sta ji izdajatelj in urednik hotela dodati slovensko »Zoro«, pa jima je Sedlnitzky ni dovolil. Prešeren je priobčil v »Carniolii« prvo pesem, ki jo je po letu 1838. dal v tisk (sonet: »Nichts trägt an ihm . . . Carn. 1841, številka 59.). Naslednje leto (1842) je natisnil v istem listu, ki ga je pa že urejeval Fr. v. Hermannsthal, dve pesmi, v l. 1843. eno in 1844. tudi eno. »Carniolia« je bila nemški list. Dne 5. julija 1843. l. pa so dobili Slovenci v roke čisto slovenski list »Novice«. Par let so se pletla pogajanja s cenzurno gosposko radi njih. V vseh teh pogajanjih se imenuje vedno kot bodoči urednik dr. Jože Orel. Naenkrat pa se pojavi že po končanih pogajanjih dr. Janez Bleiweis in prevzame uredništvo tega tako težko priborjenega in zaželjenega časopisa. Človek bi mislil, da je Prešeren hotel sodelovati v »Novice«, ki jih je urejeval njegov »prijatelj«. A v resnici sodeluje Prešeren leta 1843. in 1844. pri »Carniolii« in »Ilirskem listu«, »Novicam« pa pošlje šele leta 1845. prvo pesem (»Vodniku« v številki 3.). — Seveda je treba pri tem vpoštovati še nekaj drugega: »Novice« niso bile niti po vsebini niti po obliki svoji list, da bi se bil mogel zanj posebno ogreti učenec in prijatelj prvega slovenskega estetika Čopa in glavni steber edinega samo leposlovnega lista slovenskega, »Čebelice«, ki ni bila namenjena kmetom (D. Zvon, 1879, str. 227.). Kako sodbo je imel Prešeren o »Novicah«, kaže dovolj zabavljivi napis »Novičarjem«:

»Tát rokomavh govori jězik drugim neuměten,
Márska po hlěví duši tvoja beseda, kmetávs!
Lěpši biló bi berílo novíc rokodělsko-kmetijskih,
Ako rokovnáške in mánj bi kmetávske bilé.

Ta epigram se je ohranil v Prešernovi zapuščini, iz katere je dotlej še nenatisnjene pesmi po večini objavil dr. Bleiweis. Umevno je, da tega napisa ni priobčil. Obelodanila sta ga šele Jurčič-Stritar (ozir. Levstik). V pesnikovi zapuščini se nahaja vrhutega epigram na Slomška, ki še do danes ni objavljen. Ta epigram je zanimiv zlasti zato, ker je najbrž zadnja stvar, ki je potekla izpod Prešernovega peresa. Spada namreč v leto 1846., v katerem je Slomšek

postal škof. To leto se je Prešeren preselil v Kranj, in tam težko da bi bil še kaj pisal. (Primi. njegovo pismo Vrazu z dne 7. febr. 1847. l. v »Preš. Albumu« str. 823.). Epigram slove:

Tempora mutantur.

Nekdej je zlómek bil hudič, je zlómšek bil hudiček,
Zdej Zlómšek!) je postal na Štajerskím — škofiček! —

Pesmi.

4.

Po nebu vijejo se bliski
in grom pretresa nočni mir;
pri oknu z ljubico stojiva,
potekel besedi je vir.

Pritisne ljubica se k meni,
a jaz razlagam učenjak,
da blisne, kadar iz oblaka
preskoči iskra v drug oblak.

Ko plamen nevgasljev ob vihri
srce trepeče, plapola;
zapleta jezik se nerodni,
in sam ne vem, kaj blebeta.

»Poglej, poglej — ognjeni blisek!«
pokaže ona na nebo,
»kadar se iskra z iskro združi,
ah, dragi, ni li to lepo?«

V zadregi ljubici razlagam
elektriko in Herčev val,
kako se v blisku razodeva
električni potencial.

In jaz se sklonim in drhteče
ji pošepčem na uho:
»Kadar se iskra z iskro združi,
ah, draga, ni li to lepo?«

»Kadar se iskra z iskro združi,
takrat, predraga, zagrmi,
ko duša mlada bi zarjula
iz srečne, blažene noči.«

Kazimir Radič.

¹⁾ To je bržčas najslabši dovtip našega Prešerna! Besedna igra (calambour) z imenom Slomšek se mu je namreč popolnoma ponesrečila, ker Slomšek nima z »zlomkom« — zlomek = vrag, hudiček — ničesar opraviti in ni ž njim v nikakem etimološkem sorodstvu! Slomšek prihaja, kakor je znano, od griča Sloma, na katerem stoji rojstna hiša Slomšekova. Slomšek je torej Slomšček ali Slomšček, a končnica tega imena ni -ek, nego -šek, okrajšano in zbrušeno iz »ščak« ozir. iz šček. Zato se tudi ne sme sklanjati: Slomšek -ška, nego Slomšeka. Čudno je, kako je mogel Prešeren izgovarjati ime svojega sošolca in prijatelja: Zlomšek, saj ga niti Nemci ne izgovarjajo tako! Uredništvo.

K Vodnikovemu življenjepisu.

Spisal dr. Fr. Ilešič.

„Ilirija oživljena“.

lavospev »Ilirija oživljena« na Ilirijo in Napoleona je bil odmev javnega glasu, nikakor ne izliv Vodnikovega osebne mišljenja. G. prof. Vrhovec je imel prospekt (naznanilo) italijansko-nemškega časnika »Il corriere illirico,« ki naj bi začel izhajati s prvim februarjem leta 1810. v Trstu. Prospekt je datovan z dne 20. decembra l. 1809. ter se začinja tako-le: »Kaum hat die Stimme des ersten unter den Helden und Fürsten das gebeugte Illyrien aus dem tödtlichen Schlafe zu neuem ruhmvollen Leben erwecket, als es durch diesen mächtigen Ruf erschüttert sein majestätisches Haupt emporhebt, mit Entzücken die um sich her geschehenen Wunder anstaunt und seines alten Ruhms und der Großthaten eingedenk sich überzeugt fühlt, unter dem alles vermögenden Scepter jenes einzigen, der nun Herr des Schicksals der Reiche Völker erschafft und neu beseelt («Duh stopa v Slovence Napoleonov, en zarod poganja, prerojen, ves nov,») zur vorigen Größe wieder zu gelangen.« To so osnovne misli Vodnikove »Ilirije oživljene.« Ali je »Ilirski kurir« vobče izšel, se ne ve, ve pa se dobro, kake posledice je to francoski-patriotično mišljenje imelo za Vodnika.

Na njegovo umirovljenje se utegne nanašati italijanski sonet, ki sem ga našel v knjižnici ljubljanske bogoslovnice.

* * *

Italijanska čestitka Vodniku.

Ljubljanska bogoslovna ima pod sign. x VII. 6, 7 dva debela zvezka nemško-slovenskega rokopisnega slovarja, ki ga omenja že Marn (Jezičnik v Učit. Tov. 1884, 338) in po njem Glaser II. 87. Znani Lovro Pintar mu je l. 1841. preštel liste (738 z 29520 besedami) ter naslovu »Deutsch-Krainerisches Wörterbuch« pripisal ime Debevec (Jan. Debec, prvi učitelj slovenščine v bogoslovju 1795—97). Slovar je izdelan, kakor se vidi po dodanem listku koncepta, ki je sprejet vanj, po Pohlinu in Belostencu. Toda nas ne zanima toliko slovar kakor italijanska čestitka Vodniku, ki sem jo našel v njem, pisano na poseben listič, in ki se glasi:

AUGURIO

Al venerando Maestro Valentino Wodnig.

SONETTO.

Verifichi quel Sogno il Ciel pictoso,
 Che oggi m'apparve alfar del alba Aurora
 Mentre Fortuna e Costanza in quell' ora
 Veder mi parse in atto maestoso.

Allato vidi un bel mirto frondoso,
 Un ramo dal cui sen Costanza allora
 Svelse, e un vaso, da cui Fortuna fuora
 Prendea il Fato d'ognun buon e nojoso.

Di Wodnig alfin trovai buona Sorte
 Fortuna disse. Replico Costanza
 Andiam, con questo mirto vo adornarlo;

Tu poi dover sara benificarlo
 Nel tempo, che di vita ancor gli avanza
 Ed io l'asterò fin alla Morte.

In contrasegnio di Venerazione.

Slovenski:¹⁾

VOŠČILO

prečastitljivemu učitelju Valentinu Vodniku.

SONET.

Uresniči, Nebo usmiljeno, kar
 danes v sanjah se mi je prikazalo ob svetli zori;
 zdelo se mi je, da vidim Fortuno in Konstanco
 ob tem času pri veličastnem činu.

Na strani videl sem lepo košato mirto,
 od koje si Kostanca utrga vejo,
 in posodo, iz koje je Fortuna jemala
 usodo slehernega človeka, srečno ali zlo.

»Našla sem končno Vodnikovo srečno usodo«,
 reče Fortuna. Kostanca pa odgovori:
 »Dajmo, s to mirto ga hočem jaz ovenčati;

tvoja dolžnost pa bode, da ga z dobrotami
 osiplješ za časa življenja, ki mu je še odločen,
 in jaz mu bodem na strani stala do Smrti.«

V znak spoštovanja.

Čestitko je brezdvomno Vodniku poklonil učenec, ki se je pri Vodniku učil italijanščine. Italijanščino je kot neobligaten predmet poučeval na trirazredni (francoski) gimnaziji ljubljanski v šolskem

¹⁾ Poslovenil † prof. Laharner.

letu 1810/11, pač tudi na čveterorazredni od l. 1811.—13., dasi v tem času ni bil več strokovni učitelj, marveč razredni in sicer drugega humanitetnega razreda; začasen učitelj italijanščine je bil tudi za nove avstrijske vlade do svoje smrti.

Ob kaki priliki mu je bila čestitka poklonjena? Za gotovo se to ne da reči, a nehote se človek ob besedah Fortuna in Konstanca spomni žalostne prilike, ko je moral Vodnik nagajivi mladini zaklicati: »Fortuna non mutat genus,« v dneh po 18. marcu 1815. Nikjer ni spoznati, da bi to bila čestitka za god ali za novo leto. Konstanca je lahko boginja »non mutati generis,« seve pa tudi nevenljive pesniške slave. Izraz »končno« bi se dal tolmačiti ugodno za to razlago.

Snubač.

Ej, k nam pa v nedeljo prišel je snubač
in vprašal me tiho, kje Anica je,
in kožuh in polhovko sivo je imel,
— belila v laseh se mu slanica je. —

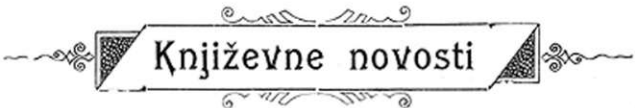
In Anica prišla rdeča je vsa
in lepa in mlada — na ustih smehljaj —
gladila predpasnik je, gledala v tla,
ni rekla besede, ah, Bog zna zakaj!

In sedli za mizo smo javorjevo,
prislonil se k Anici snubač je sam
in s težkim, okornim je glasom dejal,
da po ne-nevestico prišel je k nam.

Aj, to bo veselje na svatbici tej,
— sem menil in se veselil —
in Anici tudi se bode potem
obrazek otožen za vselej zvedril.

Poprej je njen ljubček bil fantič vesel
in kot dva golobčka ljubila sta se,
a lani ga cesar v vojake je vzel,
o svetem Mihelu ločila sta se.

In Anici sneg je veselje zamel,
a zdaj se gotovo ji lice zjasni —
No, čudo — snubač ves potrj je odšel
in s polhovko čmerno zakril si oči.

 Književne novosti

Zabavna knjižnica »Slovenske Maticce«. XIII. zvezek: Štiri bajke Saltykova Ščedrina. — Za staro pravdo. Ljubljana 1901. — Prav je storil g. Ivan Prijatelj, da je prevedel štiri bajke iz največjega ruskega satirika Saltykova, ki je pisal pod imenom Ščedrin. Mimogrede naj omenim, da mi je bil tačas, ko sem se učil sam ruskega jezika, Ščedrin eden najljubših ruskih pisateljev. Prečital sem vseh njegovih »23 skazok«, potem njegove »Meloči žizni«. Ščedrin je zavijal svoje satire najrajši v obliko basni in bajke. Njegovo pero je ostro in brezobzirno, a njegov jezik je klasičen. Smatramo torej za napredek v Matici, da je seznanila svoje ude z velikim satirikom bratovskega naroda, od katerega se morajo naši novelisti učiti čimdalje več. G. Prijatelj je dodal svojim prevodom za uvod dobro karakteristiko Saltykova. Prevedel je, žal, samo 4 »skazke«, ki pa spadajo med najboljše: »Premodri pisikar« (Премудрый пискарь), »Kljuse« (Клюса), »Močnik« (Кисель) in »Izgubljena vest« (Потерянная совесть). Prevodi se čitajo gladko, saj je g. Prijatelj spreten štilist. Samo to bi želeli, da se bi tudi on v bodoče ogibal — bomkanja kakor živega vraga. Na str. 36. v skazki v »Močniku« čitamo ta-le neslovenski stavek: »Pa se bom potočila, pa se bom povaljala, ko se bom gosposkega močnika najedla« ... Razume se, da bi se stavek moral glasiti tako: Pa se potočim, pa se povaljam, ko se najem gosposkega močnika. O, naši perfektivni glagoli, kako so lepi in kak lep je »močni« futur brez berglje biti! Tega bomkanja se odvadimo Slovenci najlože, če čitamo veliko druge slovanske pisatelje, zlasti ruske, ki ne poznajo »bomkanja«, ker niso tako prepojeni s tujim duhom kakor mi. Gori omenjeni stavek se glasi v ruskem jeziku tako lepo slovansko: »Pokatajusja, povaljajusja, gospodskago kiselja najvešij«. (Namesto: pokatajusja itd. se govori in piše navadno okrajšana oblika pokatajusj.) Če se je celo g. Prijatelj primeril tak lapsus, kaj naj rečemo šele o nekaterih naših časnikih, ki pišejo včasih čudno slovenščino. Vsi brez izjeme grešimo često proti pravemu narodnemu jezičnemu duhu! Toliko samo per paranthesin! Gospoda Prijatelja pa prosim, da naj prevede še več skazk iz Ščedrina, saj jih ima prekrasnih in poetičnih, v katerih je vložil svoje visoke ideje. — Peter Bohinjec, ki je svoj čas pisal lepe črtice v našem mesečniku, nam je podal več plastičnih podob iz znamenite naše »Stare pravde«. In mi smo mu za njegove zgodovinske slike tem bolj hvaležni, ker vidimo, kako mlajši novelisti naši povsem zanemarjajo domačo zgodovino, ki hrani v sebi nebroj motivov za noveliste in slikarje. Samo poznati je treba slovensko zgodovino. Poznamo pa jo zato tako slabo, ker se je v šolah premalo učimo. V tem oziru je ves šolski načrt kriv in naši narodnosti naravnost škodljiv. A. A.

Janka Kersnika zbrani spisi. Uredil dr. Vl. Levec. Zvezek II. Sešitek 2. Ljubljana, 1902. L. Schwentner. V tem sešitku sta ponatisnjeni dve povesti, in to »Lutrski ljudje« z zgodovinskim ozadjem ter socialni roman »Testament«. Tudi ti dve povesti nosita na sebi pečat Kersnikovega duha. Vsak nov sešitek teh zbranih spisov pa nam govori na glas, da

je bil naš Kersnik velik novelisten talent. Slovenska literatura ga težko pogreša in bridko občuti njegovo izgubo. Kersnikove povesti bi moral imeti vsak rodoljub.

Matica Hrvatska. 'V(ladimir) T(reščec) B(orotka). U malom svijetu. Slike iz zagrebačkoga života. M. 8°. 227 str. Anonimni pisec si je izbral snov za svojo zanimivo povest iz modernega zagrebškega življenja ter je spretno orisal posledice one lehkomišelnosti, ki je potegnila v svojo vrtoглаvico velik del zagrebškega stanovništva, ki je hotelo, posnemajoč druga resnično velika mesta, uvesti v Zagreb razkošno življenje dunajsko in pariško, a pri tem ni vpoštevalo skromnih svojih sredstev. Zato pa niso izostale kot posledica različne materialne in moralne katastrofe, kakor jih opisuje v svoji povesti pisatelj.

Vjenceslav Novak. Dva svijeta. Pripovijest. M. 8°. 260 str. Znani romanopisec nam je v svojem najnovejšem delu podal roman umetnika, čigar idealni poleti so v večnem sokobu s prozajskim življenjem, ki ga obdaje. Talentirani glasbenik Amedej je preživel siromašno mladost, trpel lakoto pri študijah na praškem konservatoriju, v domovino vrnivši se, je dobil malo službico, ki ni samo ne zadostovala, da bi se v umetnosti mogel više popeti, nego ga je jedva čuvala gladu, pri tem pa ni našel nikjer razumevanja, niti pri svojih rojakih, niti someščanih, da, celo lastna njegova žena ga ni umevala. Te vezi do žene in deteta in do domovine so ga ovirale, da je opuščal najlepše prilike, ki bi ga bile podigle, znanstva s ženskami, ki bi ga bile umele ter ga navduševale pri umetniškem delovanju, ter zveze, ki bi mu bile pomogle do gmotnega blagostanja. Celó prezir in zasmehovanje je bilo plača njegovega idealizma in patriotizma. Slednjič je poludil. Mi se ne obotavljamo priznati, da je borba duševnega velikana z malenkostnim svetom večše opisana. Ali priznati moramo tudi, da je velika muka, dospeti do kraja skozi valove meščanja, ki zapremajo vsaj dve tretjini knjige. Tudi so liki kakor Jahoda, Veselý in njih pripovedke bolj epizodijske in brez prave zveze s celoto dela. Slednjič nam ne ugaja teh nika pisateljeva, ki v svojih delih rad tlači eno povest v drugo. Čudne so oblike »gospa Lipovskova« m. g. »Lipovska« ali »Lipovskega«, »ostali su sediti« n. »obsjedjeli su«, »akoprem« m. premda, »uzrašten« m. »uzrasao«, »zanašajući se m. »uzdajući se«.

Josip Draženović. Povjest jednoga vjenčanja. Pripovijest iz primorskoga malogradskega života. M. 8°. 151. str. Pisatelj nas vodi s svojo povestjo v intimnost malomestnih Primorcev, katerih navade in osebnosti nam predstavlja v svojih tipih. Naša povest opisuje ženitovanje vdovca barba (strica) Frane z vdovo Žvanico in vse razburjenje, ki se je vzdignilo med someščani. Med tem pa barba Frane dozna o stari ljubici, katero je v mladosti zapustil s hčerjo. Ker se tobožnjemu svetniku vest glasno odzove, se odpove Žvanici in se oženi z Marico. Povest je nekoliko na široko razpredena, ako se pomisli siromašnost predmeta, ki služi kot jedro, okoli katerega se skupljajo vse epizode. (Konec prih.) R. Perušek

Barle Janko. O zdravstvu staroga Zagreba. (Preštampano iz »Ličničkoga Vjestnika«.) U Zagrebu, Tisak Dioničke tiskare 1902, velika 8°, 73 str. — To je po arhivskih virih samih sestavljena temeljita študija, ki mora zanimati ne samo Zagrebčana, Hrvata, marveč tudi nas Slovence, ker so pri nas v Ljubljani v stari dobi bile razmere brez dvojbe enake. V sedmih poglavjih se razpravlja po vrsti o bolnicah, ubožnicah in kopalščih, o zdravnikih od 13. do

19. veka, o lekarnicah, o zdravstvenih pravilih in zdravniških knjigah itd. Med zagrebškimi zdravniki prejšnjih stoletij je bilo več Slovencev. — Delo je stalo g. pisatelja, neumorno delavnega našega rojaka, veliko truda; najlepša nagrada mu bodi zavest, da je mnogo prispeval k boljšemu poznavanju naše prošlosti.

Dr. Fr. Ilešič.

Ljubljanski grad in promet s tujci. Ponatisk iz »Gorenjca«. Kranj 1902. Tiskal Lampret. — Prav aktualna brošura, s katero hoče anonimni pisatelj popešiti pri nas promet s tujci. Slovenske dežele slove po svojih naravnih krasotah, samo da jih turist težko doseže. Kako daleč pred nami je Švica! Koder se pri nas stavijo planinske kočice, gradili bi Švicarji hotele in do njih železnice. Toda pri nas ni — drobiža! Pisatelj nasvetuje v svoji razpravi še marsikaj pametnega. Da ima dober okus, priča to, da ve ceniti razgled s hriba ljubljanskega Gradu. Ta razgled je naravnost diven, in vendar Ljubljanci sami ne vedo, koliko je vreden ta hrib, drugače bi rajši hodili gori in uživali razgled čez prekrasno ljubljansko polje, ki ga obkroža venec visokih planin! Marsikje bi bili srečni in ponosni, ko bi imeli tak hrib takorekoč sredi mesta; izprehod na tako višino bi jim bil najljubši; napravili bi morebiti železnico na vrh in uživali nenavadno lepi razgled. Brez dvoma bi kje drugod napravil kdo tudi kako restavracijo na takem hribu. Tu gori bi se vršile najlepše narodne veselice . . . Toda pri nas smo slepi za take naravne lepote. Ne dvomimo pa, da bi se bil ljubljanski grajski hrib že zdavnaj »razvil« v modernem zmislu — n. pr. tako kakor graški Schlossberg — ko bi ta hrib in ž njim vred grad sam bil mestna last . . . Pisatelj priporoča, da bi se grad adaptiral za turistovski hotel. Mi ne verjamemo, da bi se to dalo napraviti. Pač pa bi bil grad jako pripraven za astronomska opazovanja. Država naj bi ustanovila na ljubljanskem gradu zvezdarno, saj jih je na avstrijskem jugu itak premalo. A.

Novi akordi. II. letnika 2. sešitek. September. Opremljen s sliko skladatelja Rista Savina, podaje novi ta sešitek veliko skladbo istega skladatelja, na Aškerčeve besede »Skala v Savini« zloženo balado za eden glas in klavir. Rista Savina smo spoznali doslej ravno v baladni stroki kot uspešno ustvarjajočega skladatelja, in »Skala v Savini« utrjuje le dobri glas, ki si ga je pridobil Risto Savin s svojimi baladami. Prija mu širokost baladne oblike, prija mu tudi temno zabarvanje, ki ga budi baladi običajni značaj, in ker mu ne manjka tudi ne rutine v simfonistiški tehniki, s katero obdaja bogato klavirski part nove svoje balade, je ustvaril v le-tej umetniški zasnovano in energično ter slikovito izvršeno delo. Muzikalno odlična je dr. Gojmira Kreka skladba za glas in klavir na Otona Zupančiča besede »Iz vseh grobov ta večnost«. Po svoji čutapolnosti spada vzorna ta skladba pač med najboljše in najprikljubivejše, kar je dr. Krek doslej obelodanil. Delikatno delo je Jos. Procházke čveterospjev »Zaprto srce« (besede Ant. Funtka), skladba, s katero se bodo mogli pevci ponašati, ako zadenejo njen fini značaj in premorejo vse težkoče. V narodnem duhu je zložen ljubeznivi, le v svetlih tonih prisrčnosti skicirani me-

šani zbor dr. Antona Schwaba na Ivana N. Resmana besede »Zdaj sam le sem zahajam«. Emil Adamič podaje »Spominski list«, lahko skladbo za klavir, Jos. Vedral pa »Slovaško koračnico« na motiv slovaške narodne »Slovan jsem a Slovan budu«, klavirsko skladbo, ki jo dičita dobra volja in pa dobro znanje. Le prav dobrim organistom je namenjena Hinka Družovića »Tuga« za orgle z obligatnim pedalom. Fuga je štiriglasna, tema ji je kratek in zanimiv, javljajoč se v drugem delu fuge v zavrtni obliki. Fuga je korektno izvršena in je v čast skladatelju.

Dr. Vladimir Foerster.

Upodablajoča umetnost

II. slovenska umetniška razstava v Ljubljani se je slovesno otvorila dne 20. septembra v tukajšnjem »Narodnem domu«. V imenu »slovenskega umetniškega društva«, ki je priredilo razstavo, je izpregovoril podpredsednik dr. M. Zarnik uvodne besede, v katerih je primerno označil pomen slovenske umetniške razstave. Pred dvema letoma, rekel je govornik, je bila v Ljubljani I. slov. umetniška razstava, na kateri so slovenski umetniki prvokrat skupno in javno nastopili kot poseben, za narodno kulturo važen stan. Pesimisti so prorokovali, da je ta razstava pač samo svetel meteor, ki ugasne. Toda čez dve leti imamo drugo umetniško razstavo, ki priča o napredku. Slovenci potrošimo svoje najboljše moči v boju za obstanek. Z velikim kapitalom in svetovno politiko ne moremo imponirati pred drugimi, večjimi narodi, pač pa lahko pokažemo svojo duševno moč na kulturnem in umetniškem polju, saj tudi Norvežanov in Dancev ni veliko, in vendar spadajo med najkulturnejše narode. To sicer resnično trditev moramo popolniti samo toliko, da je naš položaj nekoliko drugačen, nego je položaj Norvežanov in Dancev. Mi Slovenci se moramo vselej smatrati za del slovanstva. Ako se postavimo na občnoslovansko stališče in ne poudarjamo preveč svoje posebne narodnosti, potem lahko rečemo, da imamo tudi mi Slovenci z drugimi Slovani vred umetnike svetovnega imena; kajti vsi umetniki drugih Slovanov so dosledno tudi naši in mi se smemo z Vereščaginom, Rjepinom, Bukovcem, Brožikom, Siemiradzki, Ajvazovskim in Antokolskim ravno tako ponašati, kakor se ponašajo s temi umetniki njih ožji, najbližji rojaki . . .

Kakor prva tako priča tudi II. slov. umetniška razstava, da tudi Slovenci napredujemo na umetniškem polju. Vobče smemo reči, da je II. umetniška razstava zrelejša, dovršenejša. Umetniki razstavljalci so skoro isti kakor pred dvema letoma, a isti umetniki so napredovali v marsičem! Ker katalog danes, ko pišem te vrste, še ni dotiskan in ker še niso doposlali vsi umetniki obljubljenih umotvorov, se ne mislim pečati s posameznimi razstavljalci, samo par splošnih opazk naj izrazim!

Kdor si ogleda razstavo le površno, vidi, da prevladujeta na njej posebno dva žanra upodablajoče umetnosti: pokrajina in portret. Pokrajin je letos absolutno in relativno več, nego jih je bilo pred dvema letoma. Vobče so tudi boljše nego na prvi razstavi. Vse so komponirane v moderni tehniki. Perspektiva in razsvetljava je pri nekaterih jako dobra. Imenujmo samo št.: 75, 74, 38,

10 ali 4. Take slike se pa seveda ne smejo gledati od blizu, nego normalno oko mora biti oddaljeno od slik najmanj 15 korakov. Tudi portret je dobro zastopan, in to ne samo slikani, nego tudi plastični portret. Žanrov v ožjem pomenu je malo. Več je aktov.

Kakor sem rekel, danes, tretji dan po otvoritvi, še razstava ni kompletna in zato se ne smemo prenatgati s sodbo. Kdor pa je že videl drugod umetniške razstave in se je navadil primerjati, poreče, da je na naši razstavi mnogo resnične umetnosti, mnogo genialnih stvari, mnogo pristne lepote, ki jo more ustvariti samo umetnik po božji volji . . .

Želimo, da bi se v bodoče umetniške razstave prirejale redovito vsako leto. In kadar napoči dan III. umetniške razstave, upamo, da najdemo na tej III. in na prihodnjih razstavah tudi nekoliko — širjega umetniškega obzorja. Kaj hočemo reči? Vemo, da v umetnosti in tudi v upodabljanju umetnosti — ni glavna stvar kaj, nego tudi kako. To je stara pesem. Toda tudi »kaj« je važen, le priznajmo, da je važen! Oblika in vsebina sta enako važni!

Ali se ne zdi kakemu umetniku samemu, da so n. pr. pokrajinske slike s samim drevjem že nekoliko monotonske? Kdaj pojdejo naši umetniki k morju, k našemu morju, ki poljublja tudi slovenske obali? Kdaj bomo videli na naših razstavah pomorskih in obmorskih slik? Kdaj dobimo slovenskega Ajvazovskega? . . . Kdaj bomo videli na razstavi kako veliko platno iz naše slovenske zgodovine? Ali nikogar ne miče »Stara pravda« in slovenska reformacija? Da se dasta združiti zanimiva snov in umetniška koncepcija, to potrjujejo slavna imena slikarjev: Rjepina, Matejka, Siemradzkega, Brožika in dr. Želimo narodnih snovi, želimo, da postane naša umetnost narodna v višjem pomenu besede. Prepričani smo, da imajo sedanji naši umetniki moči v sebi, da stopijo v širji svet, da nam podado večjih perspektiv.

*

II. slovenska umetniška razstava je najlepši plod letošnje jeseni in zato vredna, da si jo ogleda vsak Slovenec, komur Ljubljana ni preoddaljena, in kdor čuti sploh potrebo, uživati umetniško lepoto. Vsaka hrupna reklama bi omadeževala svetost umetniške Muze. Nihče se ne more priganjati k duševnim užitkom.

Umetniki in umetnice, ki so zastopani na letošnji razstavi, so sledeči: Berneker, Grohar, Gvaiz, Jakopič, Jama, Kastl, Klein, Klemenčič, Kobilca, Levičnik, Mirt, Mis, Raders, Rojc, Strnén, Vavpotič, Vesel, Zajc, Žabota in Žmitek. A. A.

Med revijami

Русский Вѣстникъ (Russkij Vjestnik) prinaša v svoji avgustovi številki konec Haruzinovega članka: »Nacionalnaja evolucija Slovincsev«. G. Haruzin govori najprej o razvoju našega časopisja in začenja z »Novicami«. Primerilo se mu je več pomot. »Dunajskega Zvona« ni izdajal Levstik, katerega je prekrstil v Levatika (!), nego Stritar. »Popotnik« pa ne pomenja »putevoditelja«, nego putešestvennika. Jako mu imponuje »Mohorska družba«. Da

je bil pa zopet enostransko informiran, priča to, da se ozira, ko govori o šolski izobrazbi, samo na Kranjsko, kjer prebiva vendar samo $\frac{1}{3}$ vseh Slovencev. — Govoreč o muzeju »Rudolfinu«, omenja samo Müllnerjev privatni nemški časopis »Argo«, ne ve pa, da izdaje Muzejsko društvo svoj organ: »Izvestja Muzejskega društva« ter »Mitteilungen«. Spet površna informacija! — Potem govori o zaslugah »Slovenske Matic« za izdajanje znanstvenih in beletrističnih knjig. Dalje omenja klerikalno-ultramontansko »Leonovo družbo«, potem prehaja na »Sokole«, »Glasbeno Matico«, katere delavnost ga veseli, ter našteva poglavitne zastopnike naše upodabljajoče umetnosti. Jako mu ugaja zgradba »Narodnega doma«. Moti pa se g. Haruzin, če misli, da je v »Narodnem domu« kaka javna knjižnica. Morebiti je mislil na levovski »Nar. dom«. — Da se popolnoma zavedamo svoje slovanske krvi, priča tudi to, da se čimdalje več prevaja iz ruskega jezika in da se Slovenci marljivo učimo tega jezika. Haruzin našteva več starejših prevodov. Pri tem se mu je spet vtihtapilo več pomot. Pravi namreč, da je izdal Samec celo vrsto prevodov, in to: »Dim«, »Pomladne valove«, »Otce in sinove«, »Nov«, »Kneza Serebrjanega« i. t. d. Resnica je pa, da je prevedel Samec samo »Dim« in »Pomladne valove; drugih prevoditeljev ne bomo naštevali. Krivo je zopet, da bi bil preveden roman Tolstega »Vojna in mir«, pač pa je prevedeno »Vstajenje« (Voskresenje). Žalibog našteva g. Haruzin samo najstarejše prevode, najnovejše naše prevodne literature iz ruščine pa ne pozna kar nič! G. Haruzin ne vé, da je izdal Hostnik »rusko-slovenski« in »slovensko-ruski slovar« s slovnica — kar je jako važno in bi bilo vsekakor treba omeniti. Lani je izšla tudi »Ruska antologija«, a g. Haruzin ni nič slišal o tej knjigi. Jako važna je Gabrščekova »Slovenska knjižnica«, katera prinaša ponajveč prevode iz ruske literature, a g. Haruzin je ne omenja. G. Haruzin pohvalno omenja ljubljanski »ruski kružok« in druge take kružke po Slovenskem. Da bi se pa kdo g. drju. Jenku posmechoval zato, ker poučuje ruski jezik, ne verjamemo. Kdor bi se mu zaradi tega posmechoval, bi moral biti pravi bedak. G. Haruzin je bil v tem oziru čisto napačno informiran! Dobro pa slika gosp. Haruzin smešni strah nekaterih avstrijskih birokratov pred ruskim jezikom in literaturo rusko. Prav resnično dodaje pisatelj, da so Rusi s svojo fenomenalno nevednostjo v slovanskih zadevah tudi sami dosti krivi, če se celo sicer pravi rodoljubi slovanski nekako skeptično obnašajo napram Rusiji... Pisatelj prehaja nadalje k cerkveni zgodovini slovenski, govori o zaslugah nekaterih duhovnikov za narodno prosveto in omenja po pravici v prvi vrsti Trubarja. Simpatično mu je moderno gibanje za »unijo«... Jako obširno govori potem o strankarskem boju med liberalci in klerikalci. In moramo reči, da poroča o tem kočljivem predmetu popolnoma objektivno. Da ima pri tem prepiru svoje prste vmes tudi tisti, ki mu je maksima: »Divide et impera«, o tem je g. Haruzin prepričan. Kot naš odkritosrčen prijatelj, še več, kot naš pravi brat pa gleda g. Haruzin s strahom v našo bodočnost.

G. Haruzin je pisal svoj članek z najboljšim namenom, seznaniti ruske kroge z našim položajem. V celoti se mu je namen tudi posrečil. Če ni vselej prave zadel, krivi so deloma njegovi informatorji, deloma pa on sam. A v interesu resnice ter slovanske duševne vzajemnosti bi bilo želeli, da bi bila taka poročila vselej zanesljiva. Križ pa je to, da se našim bratom Rusom navadno sila mudi izmed nas, in da nimajo nikoli dovolj časa, da bi se temeljiteje seznanili

z našim življenjem. Kadar pride g. Haruzin, kateremu smo hvaležni za njegove črtice o Slovencih, zopet med nas, ga prosimo, naj se potruži tudi h kakemu literatu, ki na Ruskem nima osebnih ali rodbinskih interesov, da mu pove kaj o slov. razmerah in o najnovejših prevodih iz ruščine, in drugič naj prepotuje vse slovenske dežele, ne samo Gorenjsko ali blejsko okolico; potem šele spozna slovenski narod.

Aškerc.

Славянски Гласъ («Slavjanski Glas») se zove četrtletnik, ki ga je začelo letos izdajati v Sofiji bolgarsko »blagotvorniteljno družestvo«. To društvo je samo ob sebi živa priča, da slovanska misel prodira tudi med Bolgari in se tudi ta slovanski narod čimdalje bolj zaveda svojega slovanstva. Saj se imajo ravno Bolgari zahvaliti za svojo rešitev izpod turškega jarma slovanski vzajemnosti, kajti brez bratovske pomoči iz Rusije bi še danes ne bili osvobojeni. Z ozirom na omenjeni zgodovinski dogodek se je osnovalo v Sofiji že pred par leti slovansko blagotvorniteljno društvo, ki ima med drugim namen, gojiti duševno vzajemnost z vsemi slovanskimi plemeni. Letos je to društvo tudi sklenilo izdajati svoj organ in sicer zato — kakor čitamo v uvodu »Slavjanskega Glasu« —: »da zapoznava Bolgaritě s slavjanstvom i da propovjedva idejata za slavjanska vzaimnost«. Plemenit program! Prvi zvezek »Slavjanskega Glasu« ima zanimivo vsebino. Bobčev piše o slovanski ideji med slovanskimi narodi; omenja Čehce, Slovake, Poljake, Ruse, Srbe in Hrvate — samo o nas Slovencih, žal, ne ve povedati ničesar, dasi živi tudi med nami ta ideja že zdavnaj. Jako dober je članek: »Slavjanje poznavat li se pomeždu si?« Cenev piše rusko-bolgarske paralele. Bobčev razpravlja o razširjanju ruskega jezika na Bolgarskem. Najaktualnejši pa je članek o 25letnici osvoboditve bolgarskega naroda; ta članek je spisal Naumov. Letos je namreč ravno 25 let, kar so Rusi premagali Turka na Balkanu in pridobili Bolgarom neodvisnost. Beletristične spise so objavili v tem zvezku: Vazov, Fodorov in Hristov, znani bolgarki pesniki.

A.

Splošni pregled

† Ivan Vrhovec, gimnazijski profesor na tukajšnji I. gimnaziji in slovenski zgodovinski pisatelj, je umrl dne 19. septembra v 50. letu svoje dobe. Vrhovec je bil porojen v Ljubljani ter je dovršil vsučiliške študije na Dunaju. Rano je bil začel priobčevati svoje spise. Njegova stroka je bila krajevna zgodovina, pred vsem zgodovina mesta ljubljanskega. Število njegovih zgodovinskih studij je jako veliko. Pisal je za »Ljubljanski Zvon«, »Slovensko Matico« in »Družbo sv. Mohorja«. Na svoje stroške je izdal l. 1886. v nemškem jeziku monografijo: »Die Hauptstadt Laibach. Culturhistorische Bilder aus Laibachs Vergangenheit«. L. 1891. je izdala Matica njegovo »Zgodovino Novega mesta«, leta 1886. pa knjigo: »Ljubljanski meščani v preteklih stoletjih« in leta 1879. »Germanstvo in njega vpliv na Slovanstvo«. Za »Družbo sv. Mohorja« je sestavil pred par leti opis »Avstralije«, Ivan Vrhovec je pisal takorekoč do zadnjega vzdihla. Zadnje dve leti, ko je hodil že ob bergljah, in naposled, ko ga je moral njegov sinček že voziti po

mestu, je še prišel pogledat včas v mestni arhiv, katerega fascikle je imel vse v glavi, ter je še brskal in iskal gradiva za razne lokalno-zgodovinske študije n. pr. za zgodovino ljubljanskih pokopališč, o katerih je letos še predaval. Slovenski jezik je imel Vrhovec popolnoma v oblasti ter je znal pisati jasno, zanimivo in poljudno. Če je bila snov sama na sebi pusta, jo je znal osoliti s humorjem. Učenci njegovi ga hvalijo, da je znal tudi v šoli kot profesor navdušiti poslušalce za svoj predmet. Ivan Vrhovec je bil markantna osebnost v naši popularno-znanstveni literaturi, ki jo je obogatil z dragocenimi doneski. Slovenski narod je izgubil v rajniku marljivega delavca na kulturnem polju. Časten spomin za služnemu pisatelju Ivanu Vrhovcu!

A.

Nemško učiteljsiše v Ljubljani. Kaj? Ali nameravajo Nemci ustanoviti v Ljubljani svoje učiteljsiše za nemške preparande in preparandije? Tako se utegne vprašati marsikateri čitatelj. Ne! Tega ni treba, kajti nemško učiteljsiše obstoji v Ljubljani že več let; to je edino učiteljsiše na Kranjskem in stoji, kakor znano, na voglu Resljeve in Komenskega ceste. In da je to 96% ni slovenski večini kranjskega prebivalstva namenjeno državno učiteljsiše v jedru svojem zares **nemško**, o tem naj se prepriča čitatelj iz učnega jezika, kakor kaže naslednja tabela, ki velja za moški in ženski oddelek:

Predmet	Učni jezik
Vera	Slovenski
Pedagogika	Nemški
Metodika	Nemški in slovenski
Nemščina	Nemški
Slovenščina	Slovenski
Geografija	Nemški
Zgodovina	Nemški
Matematika	Slovenski
Fizika	Nemški
Prirodopis	/ na moški strani: slovenski, \ na ženski strani: nemški (!)
Poljedelstvo (samo na moški strani)	Nemški in slovenski
Klavir	Nemški
Orgle	Nemški
Gosli	Nemški
Petje	Nemški
Risanje	Nemški
Lepopisje	Nemški
Telovadba	Nemški
Ženska ročna dela	Slovenski

Quod erat demonstrandum: Ljubljanska preparandija je torej v jedru svojem **nemška** šola. Kak naivnež bi sicer rekel, da je to vendar največja ironija na zdravo pamet, če se bodoči učiteljski naraščaj za deželo, v kateri je dobrih 96% Slovencev, izobražuje za svoj poklic, poučevati **slovenske** otroke,

v nemškem jeziku in le iz milosti nekoliko tudi v svoji materinščini; toda, ljuba duša, kaj ima tukaj zdrava pamet govoriti! Kdo drug bi pa rekel, da imamo v Avstriji tudi člen 19. državnih osnovnih zakonov, po katerem imamo tudi Slovenci pravico do svojih šol, toda . . . itd. In že slavni Amos Komenský, ob čigar ulici stoji -- v zasmeh temu velikanu! -- nemška preparandija na slovenski zemlji, je prvi naglašal, da se more mladina uspešno izobraževati samo v svojem materinem jeziku; toda kaj je Komenský tistim, ki so ustanovili ljubljansko nemško preparandijo! Ker so vedeli, da se na tej preparandiji ne bode poučevalo po zdravih pedagoških načelih, zato tudi niso postavili njegovega kipa v dolbino na poslopju, nego so namesto Komenskega postavili soho legendarne filozofinje (!) sv. Katarine, ki pa nam, žal, ni ostavila nikakih spisov . . . Pokaj bi trtili besede? Vsak daljši komentar je nepotreben. Slovenski profesorji na tej nemški preparandiji so pravi mučeniki, ker morajo s samozatajevanjem poučevati svoje slovenske poslušalce in poslušalke v tujem jeziku. Morebiti se bo, ko bo čital vrste, kakemu slovenskemu poslancu vredno zdelo, posvetiti poslej svojo pozornost **nemški preparandiji** v Ljubljani. To pa razvidi menda sedaj vsak rojak, da je lepa preparandijska palača na voglu Resljeve in Komenskega ceste ena najmočnejših trdnjav nemškega, tujega duha na Slovenskem!

To-le nemško učiteljišče v Ljubljani bi bilo tudi nekaj za gospoda Haruzina, kateremu so razni optimistični informatorji slikali veljavo slovenskega jezika na Kranjskem v najbolj rožnatih barvah! . . .

† Dr. R. Virchow, učenjak svetovnega imena, ki je lani praznoval svojo osemdesetletnico, je umrl 5. septembra v Berlinu. Ker smo ob lanskem njegovem jubileju napisali bili v našem mesečniku več o tem znamenitem možu, opozarjamo čitatelje na dotično notico na str. 793.

Stoletnica smrti Vegove. Meseca septembra je preteklo sto let, kar je bil v Nussdorfu pri Dunaju na misteriozen način usmrčen naš slavni rojak, matematik baron Juri Vega, porojen v Zagorici na Kranjskem.

† Henrik Ippolitovič Siemiradzki. Na umetniškem nebu slovanskem je zopet ugasnila zvezda prve velikosti. Dne 23. avgusta je umrl v Strzalkovu na Ruskem Poljskem poljski slikar Siemiradzki, eden največjih slikarjev sedanjih sploh. Porojen je bil l. 1843. v Pečenjegah blizu Harkova. Gimnazijo je dovršil v Harkovu in tam je vstopil tudi na vseučilišče. Izbral si je bil prirodnoznanstvo. Dovoršivši vseučiliške študije, je prestopil na umetniško akademijo v Peterburgu, kjer je kmalu pokazal svoj veliki slikarski talent in je bil večkrat odlikovan. L. 1872. se je odpravil v Monakovo k tedaj slovitemu Pilotyju. Tukaj je ustvaril svoje prvo samostalno delo: »Rimska orgija«, ki mu je pridobila ime. Pravo umetniško življenje pa se začelja Siemiradzckemu šele, ko se je bil preselil v Rim. Tukaj se je naselil stalno in se popolnoma poglobil v antiko. Življenje starih Grkov in Rimljanov mu je bila sedanost, ki jo je gledal živo pred seboj. Iz tega življenja je najrajši zajemal snovi svojim nesmrtnim umotvorom. In nobeden slikar 19. stoletja ni s svojim kistom tako genialno oživil prizorov iz davno minulih dob Rima in Aten kakor Slovan Siemiradzki. Ne moremo naštevati vseh slik. Kaj pomaga samo ime, tistemu, kdor ni videl vsaj kake kopije teh umotvorov. Kateri izobraženec še ni videl n. pr. »Bakelj Nero-novih«? Nero je dal na svojem vrtu privezati na drogove trupla živih kristjanov in kristjank, polito jih s smolo in jih zažgati. In med tem ko so gorele te žive

baklje v krasni pomladni noči, praznoval je Nero ob spremljevanju veselih godcev s svojimi priležnicami šumne orgije. Ta slika je proslavila Siemiradzkega imé po vsem svetu in najznamenitejše akademije so ga izvolile za svojega člana . . . Slikal je tudi prizore iz biblije, n. pr. »Kristus pri Marti in Mariji«, »Grešnik«, potem iz grškega življenja (»Frina«) . . . Poleg zgodovinskih žanrov se je pečal tudi s portreti ter s cerkvenimi podobami. Tukaj moram pa takoj opomniti, da so slike v velikih ruskih cerkvah sami umotvori. Kdor je videl v Peterburgu Izakijeviski sabór, v Moskvi hram »Spasitelja«, zlasti pa v Kijevu Vladimirovo katedralo, ta vé, da so za te cerkve slikali pravi umetniki, kakor Siemiradzki, Vereščagin in Vasnecov . . . Siemiradzki je iskal v antičnem življenju jarkih kontrastov med sužnji in patriciji, med pagani in kristjani, med nedolžnostjo in pohotnostjo. Zato vzbujajo njegove slike najmočnejše vtiske. Površnež bi mislil, da je bil Siemiradzki pikanten slikar, kar pa je zmeta. Za Antokolskim — Siemiradzki! Tako padajo drug za drugim veliki slovanski umetniki v grob. Njihovi umotvori pa živijo in pričajo na glas, da imamo tudi Slovani umetnike svetovne slave. Ni torej res, kar govorijo nevedneži, da Slovani še nimamo ničesar »svojega« pokazati svetu. Samo poznati jih je treba slovanske genije! Pojdite v galerijo Aleksandra III. v Peterburgu, v Tretjakovskega galerijo v Moskvi, v galerijo Ajvazovskega v Feodoziji, v Sukiennice v Krakovu, pojdite v Prago in v Zagreb, pa boste videli slovansko umetnost! *Aškerc.*

Prebivalstvo Rusije po veri. Centralno statistični komitet v Peterburgu objavlja, kakor posnemamo iz »Ruskega Vestnika« (maj), statistiko veroizpovedb ruske države po stanju iz l. 1897. Tega leta je bilo v vsej Rusiji:

Pravoslavni	89,606.106 milijonov,	ali 69·90 %
Mohamedanov	13,889.421	» » 10·83 %
Katoličanov	11,420.227	» » 8·91 %
Protestantov	6,213.237	» » 4·85 %
Izraelitov	5,189.401	» » 4·05 %
Armeno-Gregorjancev in drugih kristjanov	1,224.032	» » 0·96 %
Drugih nekristjanov	645.503	» » 0·50 %

Slavnost v Šipki. Zadnje dni meseca septembra so praznovali Bolgari in njihovi osvoboditelji Rusi v soteski Šipki na Balkanu znameniti 25letni jubilej osvoboditve bolgarskega naroda izpod turškega jarma. Ta osvoboditev, za katero je žrtvovalo svoje življenje na stotisoče Rusov, spada med najvažnejše zgodovinske dogodke 19. stoletja. Vse slovanstvo je bilo zato konec minolega meseca v duhu zbrano v Šipki. »Ljublj. Zvon« pa se je osvoboditve bratovskega naroda bolgarskega spominjal že v prvi polovici tekočega letnika s tem, da je objavljajl cyklus »Rapsodije bolgarskega goslarja«, katere posvečuje avtor vsem tistim junakom, ki so se pred 25 leti borili za svobodo na Balkanu . . .

O slavnosti v Šipki sami pa priobčimo prihodnjič poseben dopis.

Corrigenda: Na str. 607. mora stati v verzu: Jutro. Svita se že zora (ne: gora). Na str. 665. pa se naj izpusti v 26. vrsti besedica in.

